

UŞAK - SELÇİKLER KAZISI VE ÇEVRE ARAŞTIRMALARI 1966-1970

Dr. NEZİH FIRATLI

1966 yılında başlayan Uşak-Selçikler kazı ve araştırmaları 1970 çalışma mevsimi ile beşinci yılını tamamlamış bulunmaktadır. Bu çalışmalar hakkında şimdiye kadar 1966 Eylül ayında Oxford'da Uluslararası Bizans Tetkikleri Kongresine sunulan tebliğ ile kısa haberlerden başka bir yayın yapılmadı¹. Yalnız 1967 mevsimi sonunda iki yıllık çalışmaları anlatan meslekdaşlar arası bir sirküleri Doç. Dr. Ufuk Esin ile birlikte hazırlayarak ilgililere bilgi verdik. Burada beş yıllık çalışmaların sonucunu özetle anlatmağa çalışacağız.

Yurdumuzda tahribatını her yıl korkunç bir şekilde arttıran antika kaçakçılığı dolayısıyla İstanbul Arkeoloji Müzelerinin ilgisi 1963 de Uşak bölgesine çekilmiştir. Bu tarihte kimliğini açıkça bildirmeyen bir şahıs, İstanbul Arkeoloji Müzelerine başvurarak kurşun kalemle alınmış bazı aziz tasvirlerinin estampajlarını bize göstermiş ve bilgi edinmek istemiş idi. Tasvirlerin önemli olduklarını öğrenince de başka bir açıklama yapmak-

sızın giderek bir daha görünmedi. 1964 yılı Martında Bursa Müzesi Müdürü Sayın Vahit Armağan satın alacağı bazı eserler hakkında tamamlayıcı bilgi edinmek üzere İstanbul Arkeoloji Müzeleri ile temas kurduğunda, sözü edilen eserlerin daha önce estampajları gösterilen eserler olduğu görüldü. Bursa'ya eski eser kaçakçıları tarafından Uşak bölgesinden getirildiği anlaşılan bu eserlerin buluntu yerini Bay Vahit Armağan ile birlikte araştırdık ve burasının Uşağın Sivaslı ilçesinin Selçikler köyü doğusunda, Sadık Topal isimli vatandaşın tarlasında taş çıkarılırken rastlanan bir kilise kalıntısı olduğunu tesbit ettik. Bu tesbit sırasında köy içinde ayrıca kısmen tahrip edilmiş bir hüyükün, köy güneyinde biri çok önceleri tamamen tahrip edilmiş üç tümülüsün mevcut olduğunu gördük². Bunun üzerine şimdiye kadar yeterince araştırılmamış olan bu bölgede, Selçikler köyünde eski eser tahribatını önlemek üzere kurtarıcı nitelikte bir kazı yapılması kararlaştırıldı.

Selçikler köyü Uşak ilinin Sivaslı ilçesinin 2 km. güney batısındadır (Res. 87). Sivaslı ile Selçikler arası antik "Sebaste" şehrinin kalıntısı ile doludur. Yani her iki iskan yeri de "Sebaste öreni"

¹ M. Mellink, *AJA*, 71, 1967 s. 172-173; 72, 1968 s. 146; 73, 1969 s. 222; 74, 1970 s. 175; *Anatolian Studies* 18, 1968 s. 42, 19, 1969 s. 24; 20, 1970 s. 28-29; Handan Alkım, *Anatolica* II, 1968 s. 41-43; III, 1970 s. 73-74. İlk üç yıllık çalışmaların bir özeti için Bk. N. Fıratlı *Cahiers Archeologique* 19, 1969 s. 151-166. Ayrıca David Winfield, kuzey-doğu Türkiye'nin erken ortaçağ figürlü heykeltıraşisi hakkındaki uzun yazısında Selçikler kazısına atıflar yapmıştır Bk. D. Winfield, Some early medieval figure sculpture from north-east Turkey, *Journal of the Warburg and Courtauld Institute* XXXI, 1968 s. 69-70 not 127-128.

² Bursa Müzesi Müdürü Sayın Vahit Armağan'a burada teşekkürlerimi tekrarlamak isterim. Selçiklerdeki araştırmalarımız onun bu eserleri bize bildirmesi sonucu başladı, fakat kendisinin sağlık durumu bu çalışmalarını birlikte yürütmemize imkân vermedi.

üzerine kuruludur³. Sivaslı ismi de "Sebaste" kelimesinin Türkçeleşmiş şeklinden başka bir şey değildir. Sivaslı'nın bağlı olduğu Uşak ili kuzeyde Kütahya, doğuda Afyonkarahisar, güneyde Denizli ve batıda Manisa illeri ile çevrilidir (Res. 1). Burası eski çağda Phrygia bölgesinin "Phrygia Pacatiana" denilen batı tarafı ile Lydia'nın doğu tarafını

³ "Sebaste" Roma çağında Phrygia'nın 12 önemli şehriden birisidir. Uşaktan 35 km. güneyde Bulkaz dağı eteğinde *Senaros* çayının (Banaz çayı) suladığı ovadadır (Ruge, 'Sebaste' maddesi *RE* III A, 209). Daha sonraları piskoposluk merkezi olmuştur (W. M. Ramsay, *Cities and Bishoprics of Phrygia* II Oxford 1897 s. 5). Sebaste Augustus zamanında Anadolu'nun Romanizasyonu için kurulan şehirlerden biri olup meşhur "Kıral Yolu" üzerindeki *Acmonia*'dan (Banaz yanındaki Ahat köy) Menderes vadisindeki *Enumeia*'ya giden yol üzerinde yarı yoldadır. Şehir bir kaç eski Anadolu iskân yerini içine alır, imperator Augustus burasını Apollon kehanet ocağının tavsiyesine uyarak M.E. 20 yılında kurmuştur (David Magie, *Roman Rule in Asia Minor* I 1950 s. 472 vd.). Yarı otonom ve imparatorluk çağı sikkeleri Augustus'dan imparator Gordianus III zamanına ve daha sonralarına kadar basılmıştır, üzerlerinde ön yüzde Dionyzos başı, Men, genç Herakles, arka yüzde Zeus, Kybele, Gorgonu öldüren Perseus, dört nala giden at üzerinde imparator Caracalla ve Nehir ilahı (Banaz çayı, Senarosun personifikasyonu) tasvirleri görülür. Sebaste ayrıca Temenothyrae (Uşak) ile de müşterek sikke basmıştır (B. V. Head, *Historia Numarum* Oxford 1911 s. 684). Kitabelerinde 'polis', 'strategos', 'agronomos', sözcükleri geçer, yani bütün medeni müesseseleri mevcut olan önemli bir şehirdir (Magie, *göst yer* II s. 1334 not 14). Selçuklerde bulunan kitabeler muhtelif zamanlarda yayınlanmışlardır (Bk. W. H. Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia*, *JHS* 1883 IV, s. 409 vd.; J. Keil-A.v. Premestein, *Bericht über eine Zweite Reise in Lydien*, Wien 1911 no. 265). Selçukler köyünün üzerinde kurulu olduğu hüyükün de gösterdiğine, yukarda da zikredildiğine göre burada eski Anadolu yerleşmesi vardır ve çevre devamlı olarak iskân görmüştür. Tümülüslerde Lydia keramiği bulundu. Roma çağına ait kalıntılar örenin her yanını kaplar. Örenin Erken Bizans çağındaki önemini kiliselerin ilk safhalarına ait planları da gösterir. Bizans çağı Sebaste'sinin orta Bizans çağında büyük gelişme gösterdiğini kiliselerin bu çağda büyük çapta tamir görmeleri gösterdiği gibi bu çağa ait buluntuların bolluğu da göstermektedir. Selçuklerde bulunan bir Zeus adak heykeli (Res. 86) İstanbul Müzesine gelmiştir (Mendel, *Catalogue des Sculptures* III, 1914 no. 813).

içine alır⁴. Lydia ve Phrygia arasında kesin hudut olmadığından batıdaki Güre ve Ulubey gibi yerler bazan Phrygia'da bazan da Lydia'da gösterilmektedir. Bununla beraber Güre'nin batısı genel olarak Lydia kabul edilmektedir. Söz konusu bölge şimdiye kadar arkeolojik yönden yeterince araştırılmamıştır. Kazı yapılan en yakın istasyon güneyde Çivril ovasında Beycesultan⁵, doğuda Afyonkarahisar yakınında Kusura'dır⁶.

Phrygia şehirleri arasında aynı zamanda bir piskoposluk merkezi olan "Sebaste" şehrinin kalıntıları üzerindeki Selçukler köyünde 1964 yılında kazı için Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünce ödenek ayrıldı ise de çalışmaya ancak 1966 yılı Temmuz ayında başlanabilmiştir. 1966 da kilise kalıntısında ve prehistorik hüyükte başlayan kazı ve sondajlara 1967 yılında tümülüslerde yapılan çalışmalar eklenmiştir. Hüyükteki çalışmaları yöneten Doç. Dr. Ufuk Esin, 1968 yılından itibaren Keban Barajı bölgesindeki çalışmaları dolayısıyla bu araştırmalara şimdilik ara verilmiştir.

Selçuklerdeki çalışmalarımız sırasında çevredeki eski eserlerle de ilgilenilmiş, tahrip edilen arkeolojik alanlar tesbit edilerek müdahalelerde bulunulmuş, gerekli kayıt yapılmış ve kurtarılabilen eserler Uşak Müzesine maledilmişlerdir.

1966 da kazı heyeti Dr. Nezih Fıratlı ve Doç Dr. Ufuk Esin ve desinatör seramik uzmanı Belma Diren'den kurulmuş idi. 1967 de yine Dr. N. Fıratlı ve Doç. Dr. Ufuk Esin ile Ülkü İzmirli ve arkeoloji öğrencisi M. Alişan ve O. Ülkügüner'den meydana geldi. 1968-1970 yıllarında da çalışmalar Dr. N. Fıratlı idaresinde Arkeolog Mimar Ülkü İzmirli ve Arkeolog Fotoğraf Uzmanı Haluk Ergüleç tarafından yürütüldü. Sanat Tarihçisi Bn. Tülay Ergil 1968-

⁴ Johannes Friedrich, 'Phrygia' maddesi *RE*, XX/1, 1941 s. 790-798.

⁵ S. Lloyd- J. Mellaart, *Beycesultan* I, London 1962.

⁶ W. Lamb, *Archaeologia*, 86, 1936 s. 1 vd.

1969 çalışmalarına kısa süre için katıldı. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdür Muavini Epigrafist Lütfi Tuğrul, Heykeltraş Reha Arıcan, Arkeolog Sumer Atasoy 1968 yılında bir kaç gün bizimle beraber Selçiklere gelip çalışmalarımıza katkıda bulundular. Bölgede bulunan kitabeler ilerde Lütfi Tuğrul tarafından yayınlanacaktır.

Beş yıllık çalışma sırasında Selçikleri başta sayın hocamız Ord. Prof. Dr. Arif Müfit Mansel olmak üzere Sayın Bn. Selma Devres ve Dr. Nuşin Asgari ziyaret etmişlerdir. Sardes Amerikan kazı heyeti başkanı Prof. G. Hanfmann ve arkadaşları, Hierapolis İtalyan kazı heyeti başkanı Prof. Verzzone ve arkadaşları ve İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsünden Madame J. Laroche ve Mademoiselle A. Pralong da ziyaret ile arkeolojik problemlerimizi tartıştığımız konuklar oldular, kendilerine burada tekrar teşekkür ederiz. Bu vesile ile çalışmalarımızı mümkün kılan Millî Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne, Kültür Müsteşarı Sayın Mehmet Önder ile Genel Müdür Sayın Hikmet Gürçay'a teşekkürlerimizi bir kere daha tekrarlamak borcumuzdur. Bizden her türlü yardımı esirgemeyen İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Sayın Necati Dolunay'a, Uşak Valisi Nusret Budunç'a, Sivaslı Kaymakamı Fahri Büktel ve Emre Ayman'a burada teşekkürü borç biliriz. Sivaslı Kaymakamı Fahri Büktel'in kaymakam bulunduğu ilk üç yılda gösterdiği kolaylık ve yardım, antika kaçakçılarının her türlü zararlı faaliyetine karşı bizim için çok kıymetli bir destek teşkil ettiğini belirtmeyi bir vazife sayarız, 1970 çalışma mevsiminde de yeni kaymakam Emre Ayman çalışmalarımıza karşı aynı anlayış ve kolaylığı göstermiş bulunmaktadır. Selçiklerdeki araştırmalarımız iş arkadaşım Mimar-Arkeolog Ülkü İzmirilgil'in ciddi ve devamlı çalışmaları sayesinde verimli olabilmıştır. Alınan sonuçlarda benim kadar onun da katkısı olduğunu bilhassa belirtmek isterim.

Selçiklerdeki çalışmalarımızı dört kısımda inceleyebiliriz. 1 — Kilise kazıları. 2 — Hüyük kazıları ve prehistorik araştırmalar. 3 — Tümülüslerdeki araştırmalar. 4 — Çevre araştırmaları. Hüyükteki kazılar Doç. Dr. Ufuk Esin tarafından ayrıca yayınlanacaktır. Tümülüslerdeki çalışmalar da Arkeolog Mimar Ülkü İzmirilgil tarafından bu dergide yayınlanmaktadır. Bu sebeple biz burada yalnız kilise kazılarını ve çevredeki çalışmaları anlatacağız.

Kilise kazıları :

Yukarda söylediğimiz gibi Selçikler köyünün güney-doğusunda bir kiliseye ait heykeltraşlık eserlerinin meydana çıkması üzerine burada araştırmalara başlanmıştır. 1966-1968 yılları arasındaki üç kazı mevsiminde bir kiliseler kompleksine, muhtemelen Sebaste piskoposluk merkezine bağlı orta büyüklükte bir kilisenin planını ortaya çıkardık (Res. 3 ve 10) Kilisenin güneyinde, halen görülebilen absidinden (Res. 12) anlaşıldığına göre daha büyük olan diğer kilise arasında kalan alanı da 1970 mevsiminde kazmağa başladık, burada bir takım mezar şapellerinin, birbirine bağlı olarak alanın büyük kısmını doldurmakta olduğu görüldü. Bu kiliseler kompleksi Selçikler köyü doğusunda, köyün dışında köy ile ilkokul arasında, Sivaslı-Selçikler yolu ile Selçikler-Tatar köyü yolunun meydana getirdiği üçgen alan içindedir (Res. 2). 1966 yılında kazıya eski eser kaçakçıları tarafından Bursaya götürülen ikonostasis arşitravına ait blokların bulunduğu bildirilen Sadık Topal'ın tarlasında başlandı. Toprak sathından 1.50 m. derinde kilisenin mermer döşemeli tabanına erişildi, böylece ikonostasis arşitravının üçüncü bloğu ele geçti. Bu noktadan itibaren kazı sahası genişletilerek kilisenin orta nefi ve absidi temizlendi. İkonostasis'in istinat ettiği kaidenin yerinden kaldırılmamış olan bloğu bulundu. Bundan sonra 1967-1968 kazı mevsimlerinde kilisenin tam planı elde

edildi. Bu kilisenin ve bunun güneyinde absid kısmı görülen büyük kilisenin teşkil ettiği binalar topluluğunun hepsinin birden etrafını büyük kalker bloklarından yapılmış bir duvar çevrelemektedir. Bu blokların çoğunluğu ikinci defa kullanılmışlardır. Çok büyük bir yapının yıkıntısından alındıklarını düşünebiliriz. Çevre duvarı orta Bizans çağında yapılmış olmalıdır (Res. 2).

Kazı sırasında yapılan gözlemlerden ve planın incelenmesinden söz konusu ettiğimiz kilisenin VI ncı asırda üç nefli bir bazilika olarak inşa edildiği (Res. 5), orta Bizans çağında, belki X ncu asırda üzerinin kubbe ile örtüldüğü anlaşılmaktadır⁷. Bu çağda absid önüne bir sythronon ilâve edilmiştir (Res. 9). Ayrıca sütunlar kaldırılarak iki büyük paye inşa edilmiş ve absid yan duvarları da takviye edilerek kubbeyi taşıyacak dört büyük paye elde edilmiştir. Bu çağda absid önüne kakma renkli camlarla süslü tasvirler ihtiva eden ikonostasis yapılmıştır. Yine bu sırada güney yan duvarda bir kapı açılarak bir mezar şapeli (pareklesion) eklenmiştir. 1970 mevsiminde kilise

⁷ Kilisenin muhtelif yerlerinde bu günkü döşemenin altında yaptığımız sondajlarda ilk inşa devrine ait planda görülen sütunların istinat ettiği temeller bulundu, bunlardan daha eski olması gereken temel kalıntılarına da rastlandı ise de bunların mahiyeti hakkında şimdilik bir şey söylemek mümkün değildir. Kilise ilk inşasında 3 nefli bir bazilika olarak yapılmıştır, bu safhaya ait plan tipi erken bizans çağında çok yaygındır (R. Krautheimer, *Early Christian and Byzantine Architecture* 1965, The Pelican History of Art, s. 186 vd.). Orta Bizans çağında planın değiştirilmesi ve üzerinin kubbe ile örtülmesi ile yeni bir tipe dönüşmüştür (Krautheimer, *Aynı Eser*, s. 241 vd.). Anadolu'da diğer bazı erken Bizans çağı kiliselerinde de burada gördüğümüz şekilde Orta Bizans çağında esaslı onarım gördüklerini tesbit ediyoruz, batıda görülen bu kalkınmaya örnek olarak Marmaranın güney kıyısındaki Sige, Trilye, Ayayani Manastırındaki Erken Bizans çağına ait kiliseler Orta Bizans çağında esaslı tamir görmüşlerdir. Bu kiliseler bölgenin fethinden tekrar harabolmuşlar, fakat 19 uncu asırda kazanılan kilise yapma serbestisinden sonra modernleştirilmişler ve buralara yeni kiliseler de inşaa edilmiştir. H. Buchwald, *The Church of the Archangels in Sige near Mudania*, Wien 1969; C. Mango, *DOP*, 22, 1968, s. 169 vd.

ile güneyde absidi görülen büyük kilise arasındaki alan istimlak edildiğinden burada kazı alanımızı genişlettik. Mezar kiliseciğine bitişik ikinci bir mezar kiliseciği bulundu. Birinci mezar kiliseciğinin narteksi, bu kiliseciği de içine almaktadır. Bu narteksin güney ucunda döşeme altında bir mezar bulundu. Bu mezar kiliseciğine güneyden temas eder halde bir diğer abside rastlandı, fakat bunun zemin seviyesi diğerlerinden 1.20 m. kadar yüksektir, malzeme ve tekniği bunun çok daha geç bir zamana ait olduğunu göstermektedir. Bu kısım güneydeki büyük kiliseye kadar gelecek yıllarda kazılacak burada ne gibi yapıların yer aldığı o zaman daha iyi anlaşılacaktır.

Kazdığımız kilisenin kuzeyinde protesis'den dışarı açılan kapısı örülerek kapatılmıştır, aynı şekilde narteksten kuzeye açılan kapı örülmüştür. Kilisenin orta nefinin hemen hemen merkezinde bir ambonun bütün parçaları bulundu. Bunun merdiven korkulukları kilisenin ilk inşaa devrine yani VI ncı asra aittir (Res. 6-8). Absid önünde, kilisenin X asırdaki büyük tamiri sırasında, ilk devre ait bir pedestal kullanılarak yapılmış olan altanın altında parçalanmış halde maviimsi merden ve dar yanlarından birinde bir nevi oluğu olan bir küvet bulundu (Res. 11). Bu küvetin durumu kabartmalı altar tablalarını hatırlatmaktadır⁸.

Kilisenin orta nefi ve narteksi büyük mermer levhalarla kaplı idi. Yan neflerin ise 'opus sectile' döşeli olduğunu kalan

⁸ G.A. Sotiriou, *Xristianike kai Byzantina Arhaiologia*, Athens 1942 (Yunanca) s. 203, res. 114; E. Kitzinger, A Marble Relief of the Theodosian Period, *DOP* 14, 1960 s. 19 vd.; Res. 8, bilhassa Res. 12 de görülen Zagreb Müzesindeki masa tablası (?) parçası ile daha çok ilişkisi olmalıdır, bulunuş yeri ve şekli bakımından ve kabartmasız oluşu ile Tab-tunis kilisesindeki *sigma* şekilli levha ile (yk. *göst. yer* s. 30, res. 17) mukayese edilebilir, ancak Sebaste kilisesindeki levha dikdörtgendir. Batıda buna benzer fakat kenarları dilimli altar tablaları için Bk. Marsel Durliat, Tables D'Autel A Lobes de la Province Eclésiastique de Narbonne IX-XI siècles, *Cahiers Archeologiques* XVI, 1966 s. 51 vd.

izlerinden anlıyoruz. Narteksin batıya açılan kapısı önünde de 'opus sectile' döşeli bir pano vardır. Narteksin temizlenmesi sırasında da bu noktaya yakın üç parçaya ayrılmış halde mermer bir kemer bulundu (Res. 13). Üzerinde ikonostasis-teki tasvirlerle (Aş s. 66) aynı teknikle yapılmış Hagios Nikolaos ve Hagios Theodoros tasviri vardır. Bunlardan Theodoros üzerindeki kakma camlardan biri ilk bulunduğu anda yerinde durmakta idi⁹. Yine narteksin kuzey ucunda, kısmen duvar içine inşa edilmiş bir mezar vardır. Bu mezar duvar içine yerleştirilmiş kemerli bir niş şeklinde tertiplenmiştir. Mezarın ön cephesini mahkuk çizgi ile yapılmış saliplerle süslü bir mermer levha örtüyordu (Res. 16). Mezar içinde ikonostasis tasvirleri ile aynı teknikle yapılmış ve fakat geometrik süsleri olan bir kemer parçası, bir kaç küçük parça halinde ele geçti; bunlar mezarın iç kısmında yapı malzemesi olarak kullanılmış idiler (Res. 14). Yine bu mezarda malzeme olarak kullanılmış halde diğer bir kemer parçası ele geçti. Bunun üzerinde ortada daireler üç salıp ile daireler içinde rozetler görülmektedir (Res. 15). Mezarın tabanını örten levhalar üzerinde de mahkuk çizgi ile yapılmış damlalı üç salıp bulunmaktadır (Res. 17). Bunlar kaldırıldığında altta ikinci bir mezarın bulunduğu görüldü.

Pareklesion'da narteksteki moloz kaldırılırken ikonostasis ile aynı teknikle medalyon içinde aziz tasviri ihtiva eden bir kemer parçası bulundu üzerinde "Hagios Grigorios tis Megalis Armenias" yazısı vardır. Ermenistanı hristiyan yapan Grigorios'un tasviri üzerinde kakma camlardan bir kısmı hala yerinde durmaktadır (Res. 18, 19), aynı zamanda azizin halesindeki altın yıldızlardan bir kısmı da bugüne kadar muhafaza edilmiş-

tir. Bu medalyondaki tasvirin bir benzeri köyde bir evde ele geçirdiğimiz bir paye üzerinde de mevcuttur, fakat orada azizin hususiyetini belirten kitabe (epitet) yoktur, yalnız "Gregorios" ismi görülüyor. Bununla beraber bunun da Ermanistanın büyük azizi Gregorios olduğunda şüphe yoktur. İki tasvir her bakımdan birbirinin aynıdır (Res. 20/a, 20/b). Pareklesionun syntrokon'u önünde, burası için hususiyle yapılmış olduğu anlaşılan bir altar vardır (Res. 4 ve 21). Pareklesionun güney duvarına bitişik halde döşeme altında ve üstünde ayrı ayrı iki mezar bulundu. Üstteki mezarın cephesinin mermer levhalarla örtülü olduğu anlaşılıyorsa da bu levhalar ele geçmedi. Yalnız bunlara kaide ve yuva teşkil eden mermer silme yerinde durmaktadır.

Kilisenin dışında kuzeyde görülmeğe başlayan duvarlar etrafı 1970 mevsiminde kısmen araştırıldı. Bunların kilise seviyesinden daha yüksekte ve ondan sonra yapıldığı anlaşılıyor. Depo gibi gündelik işlerle ilgili yapılar olmalıydılar. İlerde daha etraflı bir şekilde kazıldıklarında ne oldukları daha kesin bir şekilde anlaşılabilir (Res. 22, 23). Söz konusu ettiğimiz kilise ile güneyde absid kısmı görülen büyük kilisenin arasının mezar kilisecikleri ve diğer yapılarla dolu olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu bakımdan bir piskoposluk merkezini tesbit etmekte olduğumuz bu alanda kazıların devam etmesi, başka yerlerde rastlanmayan böyle bir kompleksin incelenmesi kaçırılmaması gereken bir fırsattır.

Kilisenin geçirdiği devirleri tesbit için kazı profillerini incelediğimizde kilisenin VI asırdaki inşası ile X ncü asırda geçirdiği esaslı tadil ve yenilemeden başka, bunu takibeden çağda bazı değişikliklere uğrayarak kullanıldığı görülüyor. Bir çağda kilisenin muhtemelen su baskınına uğradığı içersine 50 cm. kadar balçık dolduğu, bundan sonra kilisenin tamir edildiği fakat bu tamirin esaslı bir tamir olmadığı, kilise içine dolmuş olan balçığın dahi tamamıyla boşaltılmadan üze-

⁹ Bu ve aşağıda 18 ve 19 no.lu resimlerde görülen kemerin Kariye Camii pareklesionundeki Michael Tornikes'in mezarına benzer bir mezara ait olması muhtemeldir. Bk. P. A. Underwood, *The Kariye Djami*, New York 1966 s. 51 vd.

rine tahta döşeme yapmakla yetinilmiş olduğu kapıların muayyen bir seviyeye kadar örüldüğü, kuzey nefinin kullanılmasından vazgeçilerek o yana açılan açıklıkların kapatıldığı anlaşılmaktadır. Kilise duvarları boyunca tahta döşemenin istinat etmesi için yapılmış olan alçak seki görülmektedir. Bu tahta döşeme de bir yangın ile harabolmuştur. Kilise içine yığılmış olan toprağın profillerinde bu döşemeye ait yanmış, kömürleşmiş tahta izleri görülüyor. Bundan sonra kilisenin tekrar uzun bir süre terkedildiği, harap durumda kaldığı anlaşılıyor, bu yangın tabakası üzerinde birikmiş olan bir nevi çöplük ve içinde yapı malzemesi ihtiva etmeyen ince tabakadan anlaşılıyor. Bundan sonra kubbe ve tonozlar çökerek kilise tamamen harabolmuştur. Bu alanda tarım yapıldığından tarla haline gelen kilise alanından üst kısmın, yani toprak yüzüne yakın olan bölümün tarımı güçleştiren büyük taş ve tuğlaları ayıklanmıştır. Bu sebeple toprak sathından muayyen derinliğe kadar sadece harç ihtiva eden bir kısım tarıma uygun toprak haline gelmiştir (Res. 24, 25).

İ k o n o s t a s i s :

Kilisenin en önemli kısmını teşkil eden ikonostasis absid önüne kilisede X uncu asırda yapılan büyük değişiklik sırasında ilâve edilmiştir. İkonostasis arşitravı hemen hemen tamamı halde ele geçmiştir. Korkuluk payelerinden ikisi (Res. 27, 28), korkuluk levhalarından iki parça (Res. 29, 30), küpeşteden üç parça bulunmuştur (Res. 26). Bu parçalar ve halen yerinde duran ikonostasis'e ait kaide kısmı üzerindeki izler yardımıyla ikonostasis'in, korkuluk ve payeleri ile ikonostasis arşitravı arasındaki sütuncukların yüksekliği hariç olmak üzere restitüsyonunun yapılması mümkün olmuştur (Res. 31). Elimize geçen yılan şeklinde birbirine sarılmış sütun parçalarının da ikonostasis'e ait olmaları muhtemeldir, fakat arada pek çok noksan kısım kaldığından bunların tam yerini tesbit edemiyoruz. Korkuluk payelerinden biri üzerindeki dört

tane sütuncuk başlangıcına dayanarak arşitrav ile korkuluk payesi arasından muhtemelen ortadan ikisini arşitrava bağlayan sütunları yukarda söz konusu ettiğimiz düğümlü sütun şeklinde tamamlayabiliriz. Arşitravın ön cephesini süsleyen figürler aşağı bir seviyeden ve uzaktan görülecek şekilde meyilli sath üzerine yapılmışlardır (Res. 32). Üç bloktan meydana geliyor (Res. 33 a,b,c), üst kısımları kaba bırakılmıştır, arka yüzleri muntazam silme şeklindedir. Alt kısmı yani sofit iki sütunla birbirinden ayrılmış ve çok zengin bir şekilde süslenmiş üç panodan meydana geliyor. Orta kısımda eşkenar dörtgen içinde üç hattan meydana gelen sepet örgüsü şeklinde bir medalyon, bunun karşılıklı olarak iki ucunda daire içinde örgü bezemeli birer salıp vardır. Köşelerde kalan boş sahalar da yine eşkenar dörtgen ve rozetler ile doldurulmuştur. Bu esas panonun sağ ve solunda birbirinin hemen hemen aynı eşkenar dörtgen ve rozetlerden meydana gelen tezyinat vardır. Her iki yanda da ortadaki eşkenar dörtgen ortasındaki daireler içinde ajure birer salıp vardır. Çok nazik olan bu oyma saliplerden biri kırılmıştır, dört kolunun daire kenarında bıraktığı izler görülüyor. Arşitravın ön yüzünde yukarda söylediğimiz gibi geçme daireler içinde renkli cam kakmalarla ve ayrıca boya ve yıldız ile zengin bir şekilde renklendirilmiş aziz tasvirleri vardır. Arşitravın ön yüzünü teşkil eden bu ikonların üst kısmında düz bir bant üzerinde bir satır kitabe vardır. Prof. C. Mango tarafından tercüme edilen bu kitabede "Piskopos Eustathius eski arşitravı kaldırarak onun yerine altın, mermer ve diğer şahane parıltılı malzeme ile süslü yenisini kiliseye koymuştur", cümlesi okunmaktadır. Bunun altındaki meyilli sahada geçme daireler içindeki her bir ikonun ismi de üzerine yazılmış bulunmaktadır. Ortada İsa, Meryem ve Vaftizci Yahya'dan meydana gelen 'Deisis' yer almaktadır (Res. 35). Bunun iki yanında dört büyük melek ve havari-ler önemlerine göre sıralanırlar. Mer-

yemin solunda melek Mihael ve Uriel (Res. 34), buna karşılık Vaftizci Yahya'nın sağında Melek Gabriel ve Rafael vardır. Bundan sonra havariler ve İncil yazarları gelmektedir. Soldan sağa doğru Thomas, Simon, Lukas, Markos, Andreas ve Petros vardır (Res. 36). Böylece merkezdeki 'Deisis'e doğru önem sırasına göre bir sıralama olmaktadır. Diğer yanda yani Deisis'in sağında ise Paulos, Johannes, Matteos, Barthelomos vardır. Her zaman olduğu gibi Aziz Petros ve Paulos Deisis'e en yakın yerde görülmektedirler. Sol başta Aziz Eutychios görülüyor. Bu aziz az tanınan bir aziz olup doğrudan doğruya kilise ile ilgili olmalıdır. Sağ uçta iki figür alabilecek büyüklükte bir kısım noksandır. Buraya havarilerden Philippos ile kilisenin ithaf edildiği azizin figürleri yerleştirilebilir.

Bu arşitravin altındaki korkuluk payelerinden yalnız sol yandaki ikisi (Res. 27 a, 28) ile küpeşteden üç parça (Res. 26), korkuluk levhalarından da iki parça vardır (Res. 29, 30). Korkuluk levhalarında daireler içinde kanatlarını açmış kartal figürleri görülmektedir. Bu figürler kazıma tekniği ile yapılmıştır, bunların içleri de renkli hamur ile doldurulmuş olmalıdır. Payelerin üst kısımlarında yine daire içinde aziz tasvirleri vardır. Payelerden birinde Aziz Stephanos (Res. 28), diğerinde ise Tyroslu Aziz Theodoros (Res. 27) tasviri yer almıştır. Bunlarda da arşitravdaki ikonlarda olduğu gibi azizlerin isimleri yanlarına yazılmıştır¹⁰.

¹⁰ Bu ikonostasis'in aziz tasviri ihtiva etmeyen bir benzeri Yunanistanda Beotyada Skripou kilisesinde vardır. Buradaki ikonostasis sonradan yerinden sökülerek parçaları kilisenin muhtelif yerlerinde kullanılmıştır, bunları uzun yıllar incelenerek restitüsyonu yapılmıştır (S. Megaw, The Skripou Screen, *The Annual of the British School of Archaeology at Athens* 61, 1967 s. 1 vd.). Sebaste kilisesinin ikonostasis'inin restitüsyonunda bu örnekten faydalanılmıştır. Megaw'ın yazısında not 115 de bahsedilen Bursa Müzesindeki ikonostasis parçaları Sebaste kilisesi ikonostasisine ait olup bunlar halen Uşak Müzesine nakledilmiş bulunmaktadır.

Bu ikonların yapılışı İstanbul'da Fenari İsa kilisesinde bulunan taş kakma tezyinatlı eserler ve Aya Evdokia tasviri ile çok benzerlik gösterir¹¹. Atina'da Bizans Müzesindeki üç havari tasviri de aynı teknikte yapılmıştır¹². Bu tekniğin benzeri teknikteki eserlere çok daha erken devirlerde de rastlanır. Roma çağında mermer levhalar üzerine meydana getirilen oyuklara diğer renkli taşları kakma suretiyle yapılmış tasvirler vardır¹³. Aynı şekilde mermer üzerinde esas figürü belirtmek üzere açılan oyukları renkli bir macun ile doldurmak suretiyle mermer levha üzerinde şeklin muhtelif renklerle belirtilmesi usulü Aezenoi çevresinde görülmüştür¹⁴. Bu levhalar halen İstanbul Arkeoloji Müzelerindedir¹⁵. Buna benzer bazı eserler de Afyon Müzesinde muhafaza edilmektedir¹⁶. Selçukler (Sebaste) kilisesinde zengin bir şekilde tatbik edilen bu teknik, bu ilk örneklerin Orta Bizans çağında görülen misalleridir. Bu ikonların genel görünüşleri aşağı yukarı bizim kilisemize yakın zamana ta-

¹¹ Th. Macridy, The Monastery of Lips (Fenari İsa Camii) at İstanbul, *DOP*, 1964 s. 272 vd. Res. 74-82. Makridi Bey'in Fenari İsa'da İstanbul Müzesi adına yaptığı kazının raporu olan yukardaki yazı kazıdan uzun yıllar sonra bulunarak Prof. Mango tarafından yayımlanacak hale getirilmiştir. Kazının yapılmasından sonra geçen 40 yıla yakın zaman içinde buluntulardan bir kısmı, bilhassa Aya Evdokia ikonu muhtelif yerlerde yayınlanmıştır. Makridi'nin raporunun yayınlanmasından kısa bir süre önce kazı malzemesinin büyük bir kısmını A. Grabar yayınladı (*Sculptures Byzantines de Constantinople* Paris 1963, s. 100-110, lev. 55, 56, 61).

¹² G. A. Sotiriou, *Catalogue du Musée Byzantine d'Athènes*, Athènes 1956, No. 150, Lev. XI.

¹³ Ostiada renkli kakma taşlardan yapılmış panolar bulunmuştur. R. Calza - M. Floriani-Scuarciapino, *Museo Ostiense* (1962) s. 17, no. 9, res. 56. Geçen yıl Roma'da bulunduğumuz sırada bu malzemenin mevcudiyetini bana bildiren ve eserleri incelemem için gerekli kolaylığı sağlayan Prof. G. Caretoni'ye teşekkür ederim.

¹⁴ Tobias Dohrn, *Crustae, Roemische Mitteilungen*, 72, 1965 s. 127 vd. Lev. 58-59. Bu yazıda Roma'daki diğer duvar kakmaları söz konusu edilmiştir.

¹⁵ İstanbul Arkeoloji Müzeleri Env. No. 71-11-71. 26.

¹⁶ Afyon Müzesi Env. No.

rihlenebilen Avrupadaki renkli camlara¹⁷ (vitrail) ve cloisoné emaye ikonlara^{17a} benzer. Bu teknikte yapılmış bazı arşitrav ve paye parçaları Afyon müzesinde mevcuttur¹⁸. Uşak bölgesinde bulunduğu anlaşılan ve halen İzmir Müzesinde muhafaza edilen bir arşitrav üzerinde de bu teknikte yapılmış bir 'Deisis' görülür¹⁹. Saydığımız eserlerin bulunuş yerleri Phrygia'da olduğu düşünülecek olursa bu tekniğin Phrygia'da yaygın olduğunu söyleyebiliriz.

Kazı sırasında köy içinde ve çevresinde yaptığımız araştırmalarda daha başka eserlere rastlanılmıştır. Fakat bu eser-

¹⁷ Burada renkli cam kakma ikonların vitrail ile benzerliği yalnız çok renklilik, elbise ve diğer teferrüatın madeni çerçeve ile kesin hatlar ile ayrılmış ve her parçanın ayrı bir renk ile ifade edilmiş olması yönündendir. Vitrail'de ışığın dışardan içeri geçmesi figürlere canlı bir görünüş verir, halbuki bizim mermer üzerine cam kakma ikonlarımızda ışığın geçmesi söz konusu değildir. Bu çağdan pek uzak olmayan zamana ait vitrail için Bk. E. Witzleben, *Les Vitraux des Cathedrales de France* s. 20, lev. 4,5. Bilhassa Paris'te depoda muhafaza edilen havari tasviri, Sebaste aziz tasvirlerine çok benzemektedir: L. Grodecki, *Vitraux de France du XI au XVI siecle*, Musee des Arts Decoratifs, Paris 1953, No. 17.

^{17a} Cloisonné emaye tasvirlerden aynı çağa ait olan Limburg istavroz mahfazasını (J. Rauch, Frhr. Schenk zu Schweinsberg, J. M. Wilm, Die Limburger Staurothek, *Das Münster* 8, 1955, s. 201 vd.) ve Venedikteki Pala d'Oro'nun bir kısım emaye ikonlarını (W. F. Volbach, *La Pala d'Oro*, Florance 1965) hatırlatabiliriz.

¹⁸ W. H. Buckler, W. M. Calder, *Monuments and documents from Phrygia and Caria*, *MAMA* VI, Manchester 1939 no. 283, 350. Buckler, Calder, W.K.C. Guthrie, *Monuments and Documents from Eastern Asia and Western Galatia*, *MAMA* IV, Manchester 1933 no. 36, 37, 38, 40, 44-48, 109-111, 135, 312.

¹⁹ A. K. Orlandos, *Archeion ton Byzantinon Mnimeion Ellados* III, 1937, s. 128-152. Orlandos bu yazısında Yunan ordusu tarafından 1919-1922 yılları arasında Uşak ve Afyon çevresinden derlendiği anlaşılan ve büyük zaferimiz üzerine götürülemeyip Alsacak iskelesinde bırakılan ve dolayısıyla İzmir Müzesine maledilen, şimdiki halde Agora açık hava deposunda muhafaza edilen eserleri yayınlamakta ve buluntu yerlerinin bilinmediğini söylemektedir. Sebaste ikonostasis'ine yakın benzerlik gösteren bu eserlerin onunla aşağı yukarı aynı çağa ait oldukları ve Phrygia bölgesinden derlendikleri şüphesizdir.

lerin doğrudan doğruya kiliseden geldiğini söyleyecek, bunlar için kilisede bir yer teklif edecek durumda değiliz (Res. 37, 38, 39, 42/a,b, 43, 44, 45/ab).

K a t a l o g

A. İkonostasis parçaları :

İkonostasis arşitravına ait üç parça (Res. 33/a-c). Birinci parça (Res. 33/a) Uzunluk 1.20 m., genişlik 0.50 m., kalınlık 0.20 m. Sağ ucu diğer blogun oturması için geçmeli yapılmıştır. Cephesinde çizgi ve ayrıca kakma renkli cam ile yapılmış aziz tasvirleri vardır. Bunlar üzeri kırmızı boya ve altın yaldız ile renklendirilmiştir. Altında geometrik süs ve salipler vardır. Arka yüzü tezyinatsız fakat profillidir. Üst kısmı tezyinatsız olup kaba bırakılmıştır.

2 — Birinci blogun devamı olan blok. Sağ ucu kırık. Uzunluk 1.74 m., genişlik 0.66 m., kalınlık 0.22 m., (Res. 32, 33/b).

3 — Evvelkinin devamı olan blok. Sağ ucu noksandır. Uzunluk 1.27 m., genişlik 0.66 m., kalınlık 0.22 m., (Res. 33/c).

4 — Korkuluk payesi. Üç cephesi işlenmiştir. Sol yanı kaba bırakılmıştır. Ön yüzünde Tyros'lu Aziz Theodoros'un daire içinde tasviri vardır. Yük. 1.10 m., genişlik 0.25 m., kalınlık 0.24 m. (Res. 27).

5 — Korkuluk payesi. Evvelkinin benzeridir, ancak bunun dört cephesi de işlenmiştir. Ön yüzünde Aios Stephanos'un tasviri vardır. Üstünde arşitravı taşıması gereken dört sütuncuğun izleri görülmektedir. Sol yanı korkuluk levhası ve küpeştenin geçmesine mahsus yuva ihtiva ediyor. Yük. 1.00 m., genişlik 0.25 m., kalınlık 0.24 m. (Res. 28).

6 — İkonostasis'e ait iki küpeşte parçası. Bir yüzü kabartmalıdır. Üzerinde kırmızı boya izleri vardır. İkinci yüzü ve üst kısmı tezyinatsız sade bırakılmıştır. Uzunluk 0.71 m., genişlik 0.22 m., yük. 0.18 m. (Res. 26 sol).

7 — Korkuluk levhası parçası ile birlikte küpeşte parçası. Evvelkinin aynı genişlik 0.22 m. (Res. 26 sağ).

8 — İki korkuluk levhası parçası. Bir yüzleri silmelidir, esas yüzleri ise kazıma tekniği ile yapılmış küçük kartallarla süslüdür. Bunların renkli bir hamur ile dolu olduğu, ayrıca boya ile süslendiği düşünülebilir. Birinci parçanın ölçüsü 0.24 × 0.93 × 0.08 m.; ikinci parçanın ölçüsü ise 0.47 m. × 0.50 m. × 0.08 m. dir (Res. 29, 30).

B. Diğer eserler :

1 — Oktogonal Ambon korkuluğu. Yük. 0.80 m., eni (toplam olarak) 1.20 m. (Res. 7).

2 — Ambon merdiveni korkuluğu. Yük. 1.55 m., genişlik 0.91 m., kalınlık 0.12 m. (Res. 6).

3 — Kemer parçası. Uzunluk 0.71 m., genişlik 0.46 m., kalınlık 0.07 m. Narteksin kuzey köşesindeki mezar içinde dört parça halinde bulundu ve alçı ile tamamlandı. Üst kısmı sepet örgüsü şeklindedir, köşede bir medalyon vardır. Alt kısmında ise daire içinde kakma cam ile yapılmış geometrik süsleme vardır (Res. 14).

4 — Bir kemere ait üç parça. Sağ tarafı ve üst kısmından bir parçası noksandır. Sol köşesinde Aziz Nikola, sağda Aziz Theodoros'un kakma camlarla yapılmış daire içinde tasvirleri vardır. Parça bulunduğu anda Aziz Theodoros'un elbisesindeki cam kakmalardan biri halâ yerinde durmakta idi. Kemerin toplam eni 1.65 m., yük. 1.06 m., kalınlığı 0.10 m. (Res. 13).

5 — Kemer parçası. Üzerinde daire içinde Büyük Ermenistanlı Aziz Grigorios tasviri vardır. Üzerinde üç renkli kakma camlar *in-situ* durmaktadır. Yük. 0.27 m., genişlik 0.425 m., kalınlık 0.06 m. (Res. 18, 19).

6 — Korkuluk payesi. İki parça halinde, ön yüzünde daireler içinde grifonlar ve bir tavşan, arka yüzünde ise mahkuk daire ve noktalarla yapılmış diagonal

hatlar vardır. Yük. 1.07 m., genişlik 0.20 m., kalınlık 0.20 m. (Res. 37).

7 — Korkuluk payesi. Alt kısmı noksan. Yüksekliği 0.55 m., genişlik 0.16 m., kalınlık 0.20 m. (Res. 38, 39). Bir yüzünde bağlı daireler içinde grifonlar var (Res. 39), esas yüzünde ise üst üste ve her biri diğerinin aksi yöne bakan kuşlar görülüyor (Res. 38). Üçüncü yüzünde tezyinat yoktur, bu yüzün üst tarafında kurşun ile tutturulmuş demir bir halka vardır. Eser üzerinde ayrıca boya izleri görülüyor. Dördüncü yüzü kaba bırakılmıştır, ayrıca düzeltilmemiştir. Üst kısmında dairevi bir iz görülüyor ki bu payenin üzerinde bir sütuncuğun veya bir kurevi topuzun bulunduğuna işaret etmektedir.

8 — Kübik sütun başlığı. Üst kısmı kare şeklinde, köşelerinde yaprak tezyinatı, iki yüzünde büyük rozaslar, diğer iki yüzünde ise paralel çizgi ile yapılmış daire süslemesi vardır (Res. 40).

9 — İkonostasis arşitravı parçası. Kilise yıkıntısı içinde iki parçası ayrı ayrı yerlerde bulundu, buna göre bu eserin kilisenin bir tamirinde yapı malzemesi olarak kullanıldığını düşünebiliriz (Res. 41). Uzunluk 0.95 m., eni 0.32 m., kalınlık 0.39 m.

10 — Mermer paye parçası. Üst kısmı noksan. Dikdörtgen prizması şeklinde, üç yüzü düz bırakılmış, ön yüzünde ise iki sıra halinde kareler vardır, her bir karenin köşegenleri ve kenarları kabartma olarak gösterilmiştir, köşegenlerin çizilmesinden hasil olan üçgenler içinde kabartma birer nokta vardır. Yük. 58 m., eni 0.18 m., kl. 0.18 m. Res. 43.

11 — Mermer kabartmalı pedestal parçası. Alt kısmı ve üstündeki sütuncuk kırılmıştır. Kilisede syntonon'un yapılmasında malzeme olarak kullanılmış halde bulundu, üzeri sıva ile kapalı olduğu için eser dışardan bakınca görülüyordu. Bu sebeple kilisenin ilk inşaa zamanına ait olmalıdır, Orta Bizans Çağındaki büyük tamir sırasında esas yerinden sökülerek synthronon'un

inşasında kullanılmıştır. Ön yüzünde dikdörtgen bir çerçeve içinde figürler, etrafları kazınıp çukurlaştırılmak suretiyle yani bir bakıma "champlevé" tekniği ile gösterilmiştir. Bu çukur sahaların renkli bir macun ile doldurularak figürlerin belirtildiği anlaşılıyor. Bir dala bağlı olarak gösterilen kuş yuvasında dört büyük kuş başı görülüyor. Bu kuşlar büyük gagalıdır, boyunlarında birer kolye taşımaktadırlar. Yuvanın altında uzun gagasında iri bir balık tutan bir balıkçıl kuşunun başı görülüyor, arka ve yan yüzleri düz bırakılmıştır, tasvir yapılmamıştır. Yük. 0.35 m., Eni 0.19 m. Kl. 0.15 m. Res. 44.

12 — Mermer paye parçası. Alt kısmı ve üstündeki sütuncuk kırıktır. Ön ve arka yüzü tezyinatlıdır, yan yüzlerinde korkuluk levhalarının geçmesine mahsus yarıklar vardır. Selçikler köyünden bir şahsın evinde bulundu. Ön yüzünde evvelki gibi figürlerin etraflarının çukurlaştırılması ile yapılmış, yani bir bakıma "champlevé" tekniği ile meydana getirilmiş sahneler görülüyor. Üstte dikdörtgen çerçeve içinde sola doğru yürüyen bir hayvan (eşek?), onun önünde ona doğru bakan büyük bir kurbağa. Bu iki figür arasında kalan boş yerler bitki dal ve yaprakları ile doldurulmuştur. Bunun altında kare bir çerçeve içinde yönü sola doğru fakat başı sağa doğru bakan bir tavus kuşu görülüyor. Boş yerler yine zengin bir şekilde bitki dal ve yaprakları ile doldurulmuştur. Bu iki pafta arasında kalan geçme motifi ortasında yedi yapraklı rozetin iki yanında karşılıklı iki tavus kuşu var. Altta kırılan kısımda bir üçüncü pano olabilir, ikinci ve üçüncü pano arasındaki geçmenin iki yanında karşılıklı iki tavus kuşu var, fakat bunların ikisinin de başları gerilerine çevrilmiştir. Arka yüzde çizgi ve oyma tekniği ile yapılmış bir kuş (keklik?), iki başı merdiven babası gibi topuz şeklinde nihayetlenen üst kısmı açık bir mekân içiride bir hyppokomp, onun altında çiçekli bir dal, en altta iki deniz ejderi

görülmüyor. Yük. 0.42 m., Eni. 20 m., Kl. 0.19 m. Res. 45/a, 45/b.

13 — Mermer pencere kemeri. İki parçaya ayrılmış halde, dış kenardan bir parça kopmuştur. Kemerin boşluğunun kafes ihtiva ettiğini kenarda kalan izler açıklamaktadır. Kemerin ön yüzü kuvvetli silmelerle süslüdür, dış kenarda kalan bant üzerinde çizgi tekniği ile yapılmış yaprak sırası yer alır. Bundan sonra ince bir bant üzerinde inci dizisi vardır. Kemerin iki ucu kapı pervazına uygun gelecek şekilde tertiplenmiştir, burarlarda üçer yapraklı birer bitkinin iki yanında karşılıklı iki kuş figürü var, kuşların gövdeleri mermer sathından çukurlaştırılmak suretiyle gösterilmiştir, bu kısımların renkli bir macun ile doldurularak figürün renkli ve canlı bir şekilde görülmesinin sağlandığı anlaşılıyor. Kemerin arka yüzü silmesizdir, çizgi ile yapılmış yaprak ve yumurta sırası ihtiva ediyor, sol uçta ise alt kısmı kırık olan bir kuşun başı vardır. Bu kemerin iki taraftan da görülecek şekilde kullanıldığı anlaşılıyor. Eser köyünde Ali Taşkıranın evi ile Ömer Yetkinin evinin duvarında kullanılmış olarak iki parça halinde ele geçti. Yük. 0.60 m., Eni 0.80 m., kalınlık 0.10-0.16 m. Res. 42 ve 42/a.

Selçikler çevresindeki araştırmalar :

Selçiklerdeki çalışmalarımız esasında "kurtarıcı kazı" niteliğinde olduğundan, çevredeki eserlerin tesbiti ve tahrip edilen eserlerin kurtarılması amacı ile muhtelif geziler yaptık. Bu geziler sonunda tesbit ettiğimiz tahrip sahalarını ve önemli buluntuları aşağıda gösterdik (Res. 87).

1 — *Payamalanı :*

Sivaslının 7 km. doğu kuzeyindeki Eldeniz köyü batısında, Bulkaz dağı yamaçlarında 'Payamalanı' denilen yerde birkaç evden meydana gelen bir iskân yeri vardır. Bu evlerin alt katlarında geçen yıla kadar çoğunlukla testi atölyeleri vardı. Testicilerin çoğu yabancı memleketlere işçi olarak gittiklerinden bütün atöl-

yeler 1969 yılında çalışmalarına son verdiler. Bu bölgenin toprağı testi yapmağa elverişli kırmızı bir topraktır. Burada yapılan testiler çevrede şöhret yapmıştır. Ovadaki testi ocakları testi yaptıkları çamura bu topraktan bir miktar karıştırmaktadırlar. Burada toprak yüzünde antik bir harabe üzerinde bulunduğumuzu gösteren kalıntılar görülmektedir. Burasının Sebaste'nin ilk kurulduğu yer, olan 'Paleo Sebaste' veya Leonna şehri kalıntısı olduğu ileri sürülmektedir²⁰. Buradaki nekropolün köylülerce 1967-1968 kış aylarında tesbit edilerek tamamen tahrip edilmesi üzerine Millî Eğitim Bakanlığının emri ile 1968 de gerekli inceleme yapıldı, Payamalanı ile Eldeniz köyü arasındaki bu nekropolde yüzlerce mezarın tahrip edildiği görüldü (Res. 46, 47, 52, 54). Bu mezarlarda çoğunlukla 'Phrygia' tipi mezar stelleri vardır (Res. 48, 50, 51). Çevredeki çeşmelerde de kullanılmış halde steller görülür (Res. 49). Son tahripelerde meydana çıkan bir kısım mezarların iç yüzleri de kapı şeklinde işlenmiştir (Res. 52, 53). Bir mezar içinde biri veya ikisi tamamlanmış diğerleri de kabaca yontulmuş, işlenmeğe hazırlanmış halde dört, beş kapı şeklinde stelin mezarın iç duvarlarına işlendiği görülmüştür²¹ (Res. 52a, 53). Ayrıca geç Roma çağına ait üzeri tonoz örtülü mezar odaları da (Res. 46) meydana çıkmıştır, toprak yüzünde farkedilebilen şehir kalıntısı arasında bir küçük kilise vardır. Evlerde kullanılmış halde kitabeler, lahit parçaları²² (Res. 55, 56), bir evin duvarında

ise Selçikler kilisesi ile aynı üslupta kakma renkli taş veya renkli hamur ile süslenmiş olduğu anlaşılan ve üzerinde kartal şekli görülen bir blok vardır (Res. 57), bu eser Selçiklerdekilere nazaran çok daha kabadır. Burada bulunmuş olan ve üzerinde tavuskuşu tasviri bulunan aynı üsluptaki bir levha Afyon Müzesine götürülmüştür (Res. 58). Payamalanı çevresinde kale ve Demirtepe denilen yerlerde de tahribat yapıldığı, Demirtepe'deki mezarların tamamen kazıldığı görülmüştür.

2 - Hacim köyü (antik Alaudda şehri) çevresi :

Selçiklerin batısında, Selçikler ile Uşak arasındaki Sazak ve Azizler köylerinden geçen ikinci derecedeki yolun yarısında Selçiklerden 17 km. kadar uzakta antik Alaudda²³ şehri nekropolü, yakındaki Hacim köylüler tarafından tamamen tahrip edilmiş, bu antik şehrin çevresi adeta bir bombardıman sahası haline gelmiştir. Burada bulunan eserler antika piyasasına sürülmüş, ancak pek az bir kısmı Uşak Müzesine girebilmiştir (Res. 59-62). Bu nekropolde lahitler (Res. 63) ve steller (Res. 61, 62) bulunmuştur. Bu arada köy kahvesinde satışa çıkarılan bir stelin parçası Res. 64 de görülmektedir. Bu stel üzerindeki tarihli kitabesine göre 216 yılında anne ve babası tarafından TATIA isimli bir kız için yaptırılmıştır. Hacim köyü tahrip edilen antik mezarlık bakımından bölgedeki en geniş alanı teşkil etmektedir. Şehir kalıntısında ayrıca orta Bizans çağına ait Selçiklerdeki buluntular ile aynı üslupta birkaç mimari parça da vardır. Hacim Sultan türbesinde aynı çağa ait korkuluk levhaları duvarlarda kullanılmıştır (Res. 65, 66).

3 - Salmanlar ve Akarca köyleri :

Hacim köyü doğusunda Salmanlar köyü çevresinde de aynı şekilde Roma çağı mezarları tahrip edilmiştir. Köyün doğusunda Teycek tepe (Res. 67) denilen

²⁰ Payam Alanı'nın *Paleo-Sebaste* olması gerektiğini ileri süren Ramsay (*JHS*, 1883, IV, s. 412) daha sonra aynı yerin *Leonna* da olabileceğini işaret ediyor (W. M. Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia* II s. 584, 597 vd.

²¹ Bu tip mezarlara Amorion'da 1959 da yapılan bir gizli kazı vesilesi ile rastlamıştık. Benzeri mezarlara Pessinus nekropolünde son kazılarda rastlandı (P. Lambrechts, *Excavations at Pessinus, Memo from Belgium*, No. 97, 1968 s. 8-19, res. 5.

²² Payam alanında bulunan lahit parçalarından dionysiac sahneli olanı (Res. 55) F. Matz'ın yayınladığı "*Die Dionysischen Sarcophage*" serisinde yeracaktır.

²³ Alaudda için Bk. Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia* I/2 s. 585/587.

yerdeki mezarlar arasında Roma ve Geç Roma çağına ait yeraltı mezar odaları da vardır. Akarca köyü doğusunda ise prehistorik mezarların tahrip edildiği anlaşılıyor. Bunlar içinde mermerden keman şekilli idoller bulunmuştur.

4 – Erice köyü :

Sivaslı-Uşak yolu üzerindeki Banaz çayı köprüsü kuzeyinde Çiftlik köyünden geçirilerek gidilen Eski Erice köyünde Halil İbrahim Kubilay isimli şahsın bahçesinde Banaz çayı kenarında Ballık mevkiinden getirilmiş X ncu asra ait bir kilisenin sütun başlıkları ve diğer mimari tezyinath parçaları vardır (Res. 68, 69). Çok iyi işçilik gösteren bu eserlerin bulunduğu yeri 1970 de inceledik. Burası Banaz çayı kıyısında, Ballık Kaya'nın dibinde bir kilise kalıntısıdır. Ballık Kaya'da ayrıca kayaya oyulmuş kilise veya barınakların olduğu anlaşılıyor, bunları ilerde müsait fırsatlar elde ettiğimizde inceleyeceğiz. Bu köyde Roma çağı kitabeleri (Res. 70) ve Phrygia tipi mezar stelleri de vardır. Çiftlik köyünde misafir odasında kullanılmış halde "serinleme motifi"ni (refrigarium) havi bir koruluk levhası görülmüştür (Res. 71).

5 – Ağaçbeyli köyü :

Eski adı "Kureş" olan Ağaçbeyli köyü Selçukler köyü güneyinde Karahallı yolu üzerindedir. Köyün batısında 'Gâvur Kuyusu' mevkiinde Yortan tipi küp mezarlar ihtiva eden bir mezarlık tamamiyle kazılmıştır. (Res.72) Bu çevrede orman içinde Lydia bölgesinde rastlanan tipte pişmiş-toprak arkaik lahitler ihtiva eden mezarlar kazılmıştır. Burada bulunan lahitlerden kırmızı boya ile yapılmış insan figürleri ihtiva eden birisi Ankara Arkeoloji Müzesine²⁴ götürülmüştür (Res. 73, 74).

²⁴ Bu lahtin fotoğrafını bana temin ederek yayınlanmasına müsaade eden Sayın Müdür Raci Temizer ile yardımcısı Sayın İnci Bayburtluoğluna teşekkür ederim.

6 – Susuz köyünde bulunan eserler :

Sivaslı - Banaz yolu üzerinde yaptığımız geziler sırasında Susuz köyü güneydoğusunda²⁵ küçük bir kilise kalıntısından taş çıkarılırken kilisenin ikonostasis arşitravının iki bloguna rastlanmıştır (Res. 75). Halen Uşak Müzesine nakledilmiş olan bu arşitravın ön yüzünde üç medalyon içinde "deisis" görülmektedir. Bu arşitravda da figürleri belirtmek üzere etrafları çukurlaştırılıp bu kısımlar renkli hamur doldurularak değişik renkler elde edilmiştir. Bu ikonostasis Selçuklerdeki ikonostasis ile aynı çağa ait olmakla beraber ona nazaran çok kaba bir işçilik gösterir. Bu iki bloktan başka bu arşitrava ait başka bir parçanın da mevcut olması gerekirse de elimize geçmemiştir, elimizdeki bloklar da birbirine iyi intibak etmemektedir (Res. 75, 76 a,b,c).

7 – Banaz :

Banaz Ortaokulu fen bilimleri öğretmeni Rıza Gencel tarafından okulda Banaz hüyükünden ve çevreden toplanan eserlerle küçük bir koleksiyon meydana getirilmiştir²⁶. Ayrıca okulun önünde Hasan Köyde bulunmuş mahalli kırmızı taştan yapılmış bir lahit de var idi. Halen Uşak Müzesine götürülmüş olan bu lahtin esas yüzü sütunlara istinat eden üç kemerli bölmeye ayrılmıştır, bu üç panodan sağdakinde alçak kabartma bir salıp, ortada sola doğru yürüyen bir aslan, solda ise kanatlarını açmış bir grifon sağa doğru hareket halindedir. Bu

²⁵ Susuz köyü meşhur Kırıl Yolu üzerindeki 'Keramon Agora' harabeleri üzerindedir (Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia* I/2, s. 595), burası bu yolun önemli bir durağı idi ve Banaz ovasının girişinde bulunuyordu (*Historical Geography of Asia Minor* s. 27). ayrıca Bk. Ruge, Keramon Agora, *RE* 1921.

²⁶ Banaz hüyükü bölgenin en büyük hüyüküdür, Banaz yakınında 'Hanyeri' isimli 'yol' ile ilgili başka bir iskân yeri vardır. Bu yöredeki "Kırıl Yolu" izlerine halk "Uluyol" demektedir. Hasanköy'den daha başka eserler de bulunmuştur Bk. *MAMA*, VI, No. 245, 248, 261, 321, 349.

figürlerden boş kalan saha bitki süsleri ile doldurulmuştur (Res. 77). Lahit ayak ucundan baş tarafına doğru yükselmektedir, iç kısmında baş tarafında ayrıca kemerli bir niş ihtiva etmektedir. Orta Bizans çağına 10 ncu yüzyıla aittir²⁷.

8 – “Delikkaya” kaya kilisesi :

Selçukler doğusundaki Bulkaz Dağı yamaçlarında Sivaslıdan 4 km. kadar güney-doğuda Yediahır mevkiinden biraz daha yüksekte “Delikkaya” denilen bir kaya kilisesi tesbit edilmiştir (Res. 78, 79). Göreme vadisindeki kaya kiliseleri gibi yumuşak sivri bir kayaya oyulmuş olan bu kilise, birbirine ahşap merdivenlerle bağlı olması gereken üç kattan meydana gelmektedir. Katlardan birinde yine kayaya oyulmuş olup üzerleri düz taş levhalarla kapatılmış olan dört mezar vardır. Bulkaz dağında buna benzer başka kaya kiliselerinin de mevcut olduğu anlaşılıyor.

9 – Taşkesti Mermer Ocakları :

Bulkaz dağının kuzey doğusunda Sivaslıdan 7 km. uzaktaki Eldeniz köyü hudutları içinde ‘Taşkesti’ denilen ve bugün sistemli bir şekilde işletilmeyen eski mermer ocakları vardır. Bu ocaklardan çıkan mermerin cinsi biraz kaba olmakla beraber Sebaste anıtlarının bu ocaklardan elde edilen mermer ile yapıldıkları anlaşılmaktadır²⁸. Buradan daha kuzey doğuda Banaz yolunda Cinoğlu köyü yakınında da mermer ocakları vardır. Bunlardan biri yeniden işletilmeğe başlanmıştır. Bu bölgedeki köy evlerinin yapımında da bu çevreden çıkarılan mermerler kullanılmaktadır.

²⁷ Aynı çağa ait benzeri lahitler için Bk. Otto Feld, *Mittelbyzantinische Sarkophage, Römische Quartalschrift* 65, 1970 s. 158-184.

²⁸ Taşkesti mermer ocakları eski çağda işletildiği ve halen de mahalli ihtiyaç için kullanıldığı halde, Türkiye Mermerlerini inceleyen yayınlarda (Meselâ: M. Sayar-K. Erguvanlı, *Türkiye Mermerleri ve İnşaat Taşları* İstanbul 1962 ve *Türkiye Mermer Envanteri*, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Yayını No. 134, Ankara 1966) yer almamışlardır.

10 – Düzbel ve Işıklı :

Sivaslı güneyinde Çivril ilçesi hudutları içindeki tahrip alanları ile de ilgilendi. Çivril’in Işıklı köyü yakınındaki antik nekropolün tamamıyla tahrip edildiği ve hatta kazılan mezarların tekrar örtülerek alanın tarla haline getirildiği görüldü. Bu günkü köyün ve antik şehrin (Eumenia) batısında olan bu nekropolde geç antik çağa ait yeraltı mezar odaları da var idi.

Işıklının doğusunda Homa bucağının Düzbel köyü yakınında Kılıçaslan ile Aleksius Komnenus arasındaki meşhur Düzbel Savaşının cereyan ettiği Düzbel geçidinin doğu tarafında bir nekropol vardır²⁹. Küçük tümülüsler de ihtiva eden bu nekropoldeki bütün mezarlar kazılmıştır. Tümülüslerden bazılarının kesme taş ile yapılmış mezar odaları ihtiva ettikleri kalan izlerden anlaşılıyor. Bir tümülüste adi taş ile yapılmış küçük mezar odasının üzeri bindirme tekniği ile yapılmış kemer örtülü idi.

11 – Çeçtepe (Sondurlu) Pers kaya kabartması :

Anadolu’nun en önemli Pers kaya kabartması olan Çivrilin Bayat köyü yolu üzerinde, Menderesin güney sahilinde bugün Yavuzca Çiftliği adı ile anılan çiftlik içindeki Çeç Burun mevkiinde iki tümülüs vardır. Bu (Res. 82, 83) tümülüslerden büyük olanının altındaki kaya üzerinde bir Pers kaya kabartması bulunmaktadır (Res. 80, 81). Bu kabartma evvel-

²⁹ *Eumenia* Bergama Kırıklı Eumenes II tarafından Menderes’in kaynağında kurulmuş bölgenin en önemli şehridir Bk. Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia* 1/II s. 353-373.

^{29a} Düzbel (Myriocephallon) Selçuk ve Bizans ordularının son büyük savaşları dolayısıyla meşhurdur. Efes’den Pisidia Antiochea’sına ve Konya’ya giden kısa yol buradan geçiyordu *The Cities and Bishoprics* ... s. 447, not 3 ve s. 579. Düzbel savaşı için Bk. F. Dirimtekin, *Konya ve Düzbel* İstanbul 1944 s. 113 vd.

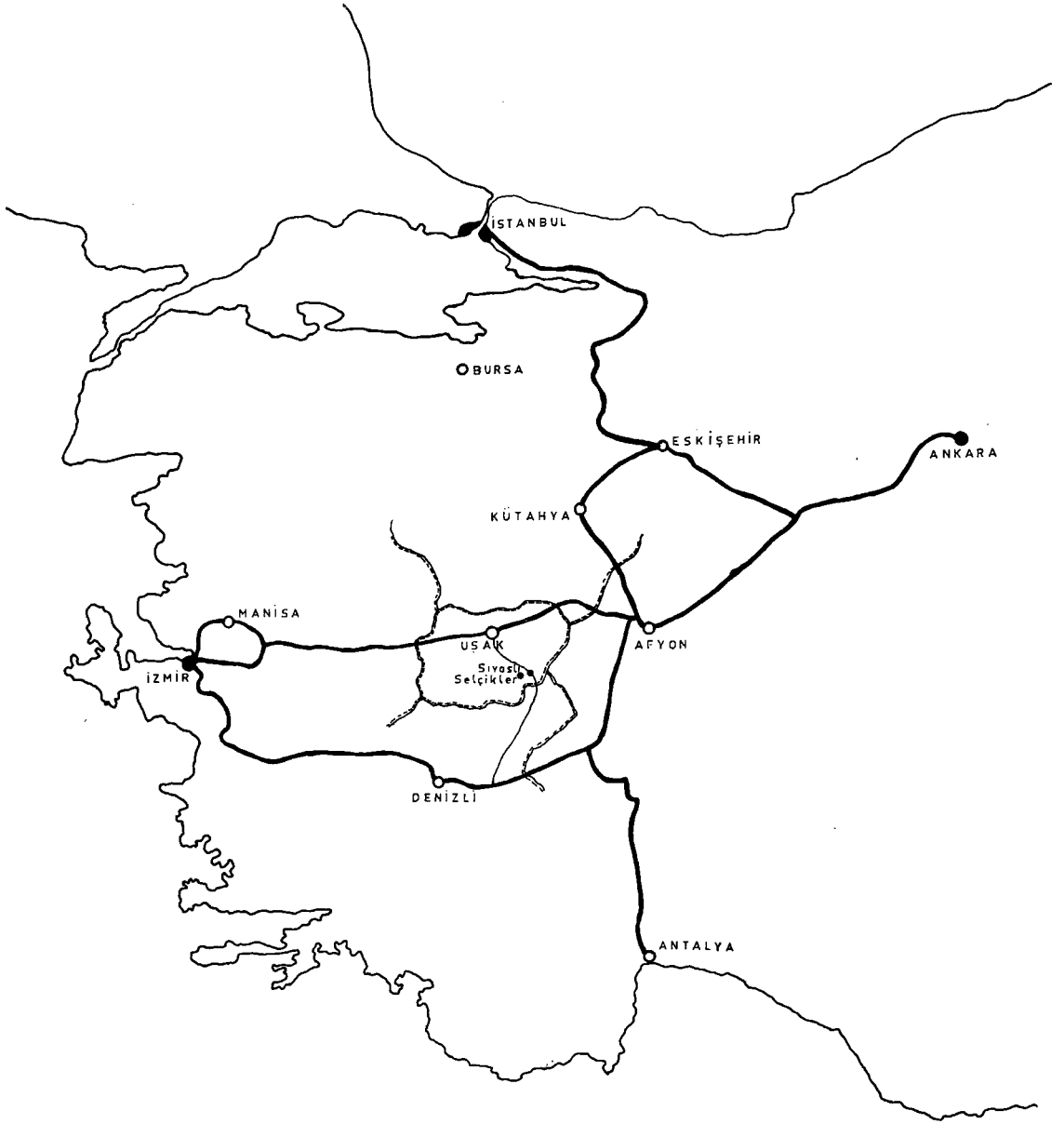
ce yayınlanmış olmakla beraber³⁰, Anadolu arkeolojisindeki büyük önemine rağmen hemen hemen unutulmuş, mevcudiyetinden bahsedilmesi gereken el kitaplarında ve bu konu ile ilgili yayınlarda yer almamış ve haritalarda işaretlenmemiştir. Son zamanlarda bilhassa Daskyleionda bulunan yeni Pers mezar stelleri dolayısıyla bu kabartma da söz konusu olmuştur³¹. Bu kabartma ile heyetimiz de ilgilendi ve yeni fotoğraflarının çekilmesine ve desenlerinin yapılmasına çalışıldı. Bu faaliyet dolayısıyla bazı yabancı meslekdaşların kabartmayı ziyaretleri çevrenin antika arayıcı ve tahripçilerinin dikkatini çekmiş olacak ki 1969 yılı Temmuz ayında kabartmanın önemli bir kısmı define bulmak ümidiyle dinamitlenip tahrip edilmiştir Araba tasviri bulunan orta kısmı tamamiyle harabolan kabartmada sağa doğru hareket halinde olan çift atlı, iki tekerlekli bir arabanın önünde ve arkasında arabaya refakat eden iki suvari bulunmaktadır. harabolan kısmın bulabildiğimiz parçalarını

³⁰ W. Ramsay, *AJA*, 1891 s. 504. M. Chamonard, *BCH* 17, 1893, s. 39-51 Lev. 4, Res. 1-2. Burada kabartma hakkında kafi bilgi ve kabartmanın bir deseni vardır; Ramsay, *The Cities and Bishoprics*.. s. 361 burada da kabartmanın, Chamonard'ın yazısında olanından daha doğru bir deseni var. Kabartmanın tarafımızdan tetkiki hakkındaki haber için Bk. Mellink, *AJA* 72, 1968 s. 144.

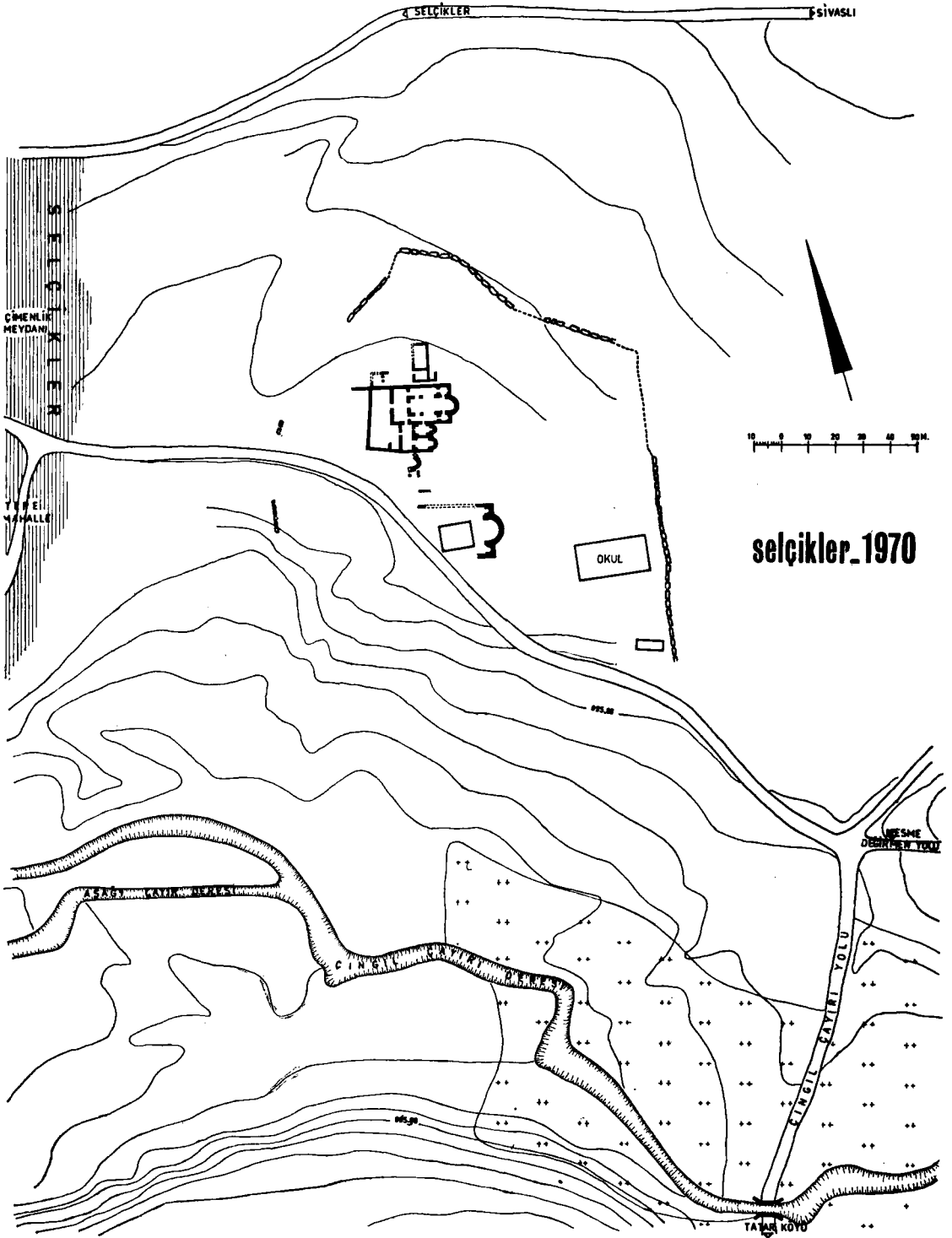
³¹ J. Borchhardt, Epichirische, graeko-persisch beeinflusste Relief in Klieken, *Istanbuler Mitteilungen* 18, 1968 s. 209; P. Bernard, *Syria*, 42, 1965 s.

Uşak Müzesine teslim ettik. Burada 1968 yılında Bayan Tülay Ergil tarafından yapılan desenini sunuyoruz (Res. 84). Bu noktadan batıya doğru devam eden dik kaya satırlarında yer yer tarihi izler görülmektedir. Burada "Pencere Kaya" denilen bir kaya mezarı da vardır (Res. 85). Kabartmanın bulunduğu kaya üzerindeki iki tümülüsün (Res. 83) tamamiyle tahrip edilmeden sistemli bir şekilde kazılması yerinde olur, bunlarda Anadolu'da Pers hakimiyeti ile ilgili önemli arkeolojik eserlerin ele geçmesi muhtemeldir. Tümülüslerin teşekkülü hakkında Yavuzca çiftliğinde dinlediğim "Çeçtepe" efsanesini aşağıya özetliyorum.

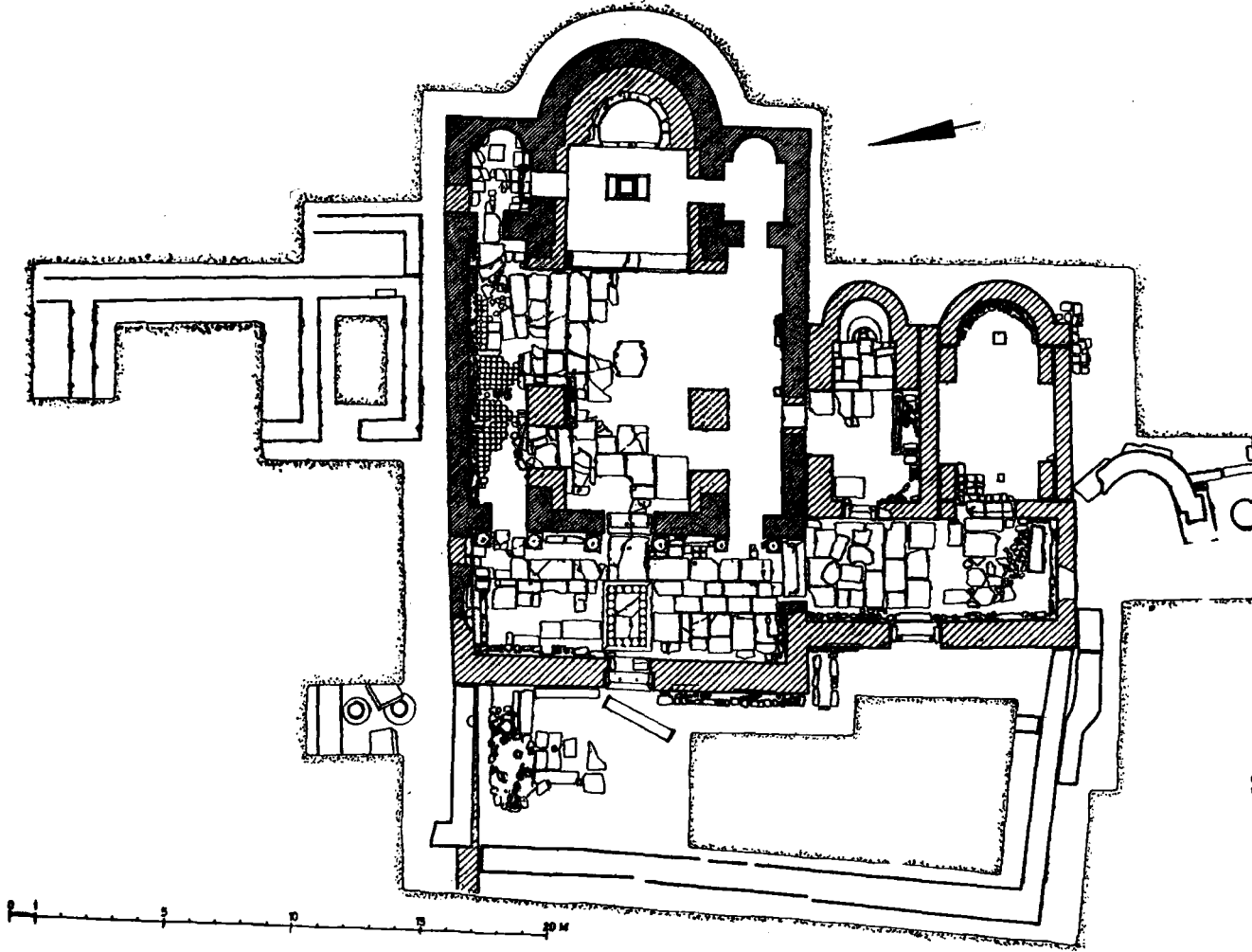
'Bir yıl Çivril ovasında kuraklık ve kıtlık olduğu halde Çeçtepe'nin bulunduğu yerdeki çiftçinin ürünü aksine çok bol olmuş. Çiftçi harmanı kaldırdıktan sonra arpa ve buğday çeç'ini kaya üzerine ayrı ayrı yığarak 'aşar vergisi' için 'mültezim'in gelmesini beklemeğe başlamış. O sırada yoldan geçen ak sakallı bir ihtiyar kaya üzerinde oturan çiftçiye seslenip "Bereketli olsun, maşallah iyi harman kaldırmışsın" demiş. Çiftçi ise ihtiyarı mültezim sandığından vergi miktarını düşürmek amacı ile "Bu da ne ki, bu kadcılık mahsülün sözümlü olur" diyerek, allahın nimetini azımsadığını belli etmiş. O anda arpa ve buğday çeçleri kaya üzerinde toprak yığını haline gelivermişler. Zira ak sakallı ihtiyar, çiftçiyi deneyen "Hızır" imiş.

Res. 1 — Uşak-Selçuklerin (Sebaste) yerini gösteren harita.

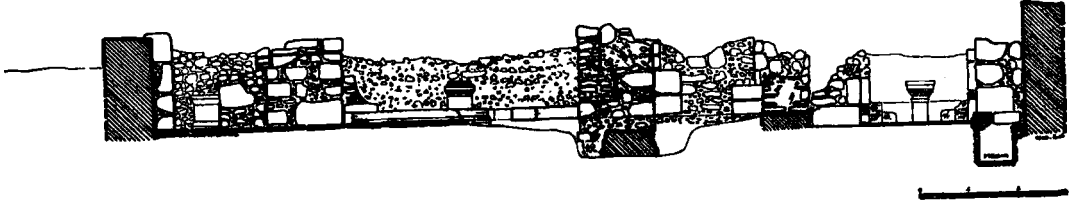

Res. 2 — Kliselerin vaziyet planı, 1970 sonu.

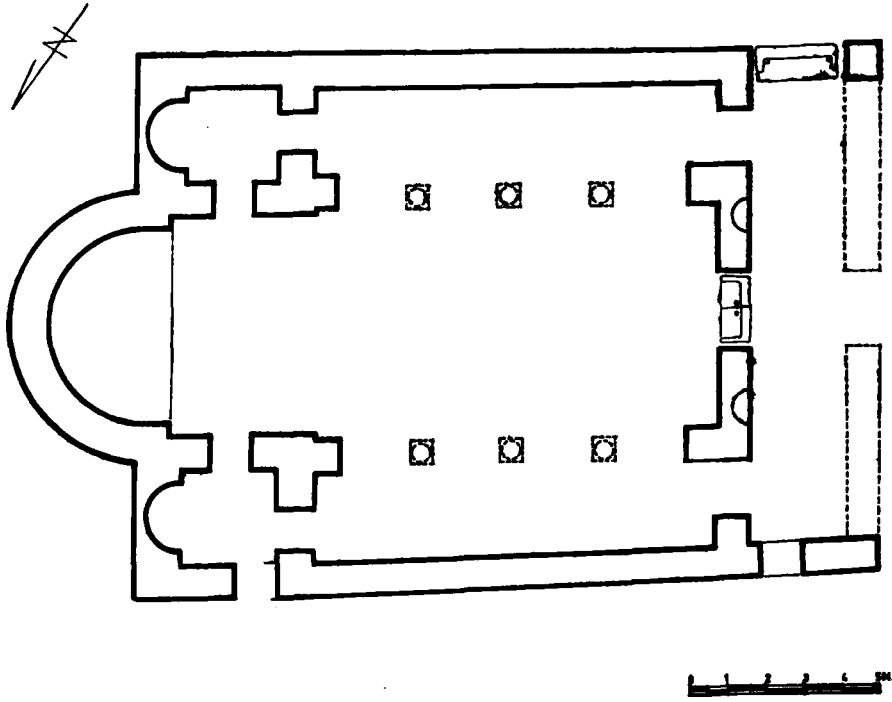

Res. 3 — Kazılmış olan birinci kilise, 1970.

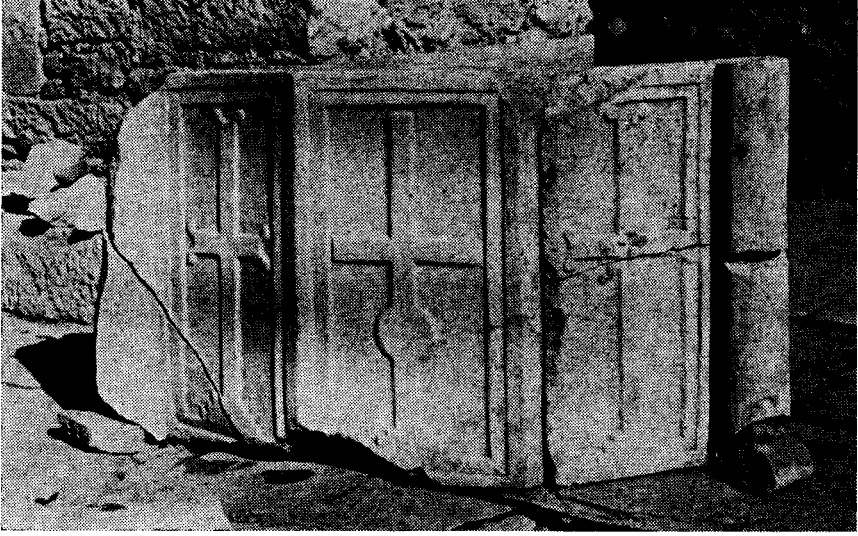
selçukler (uşak) _ 1970

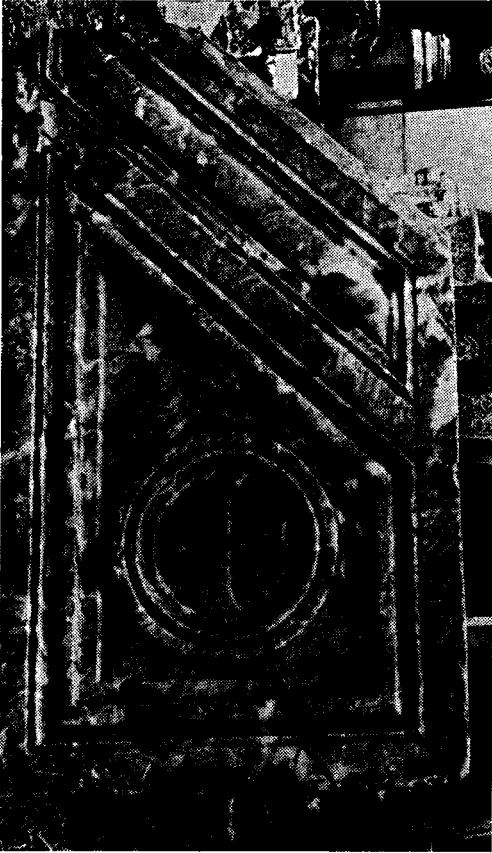
Res. 4 — Kazılan kilisenin kuzey-güney kesiti, 1969.

Res. 5 — Kilisenin VI ncı asra ait planı.

Res. 7 — Anbon korkuluğu.

Res. 6 — Anbon merdiveni korkuluğu.

Res. 8 — Anbon tabanının alttan görünüşü.

Res. 9 — Kilisenin doğudan görünüşü.

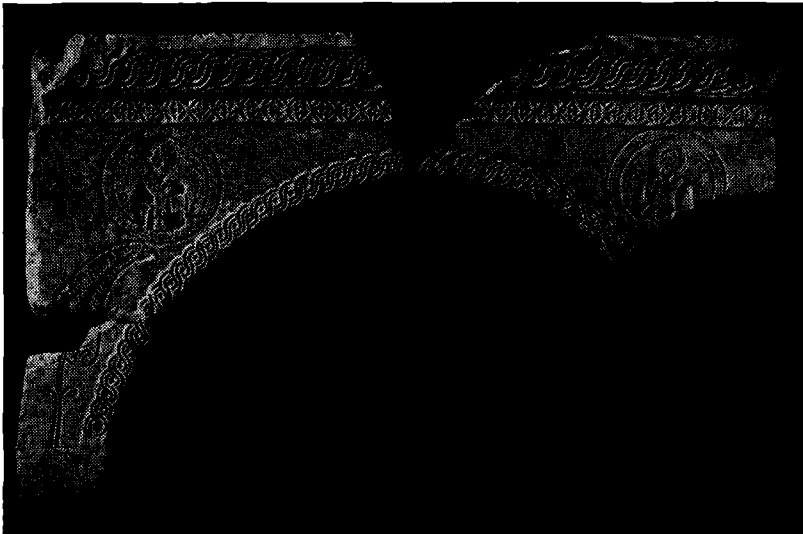
Res. 10 — Kilisenin batıdan görünüşü.

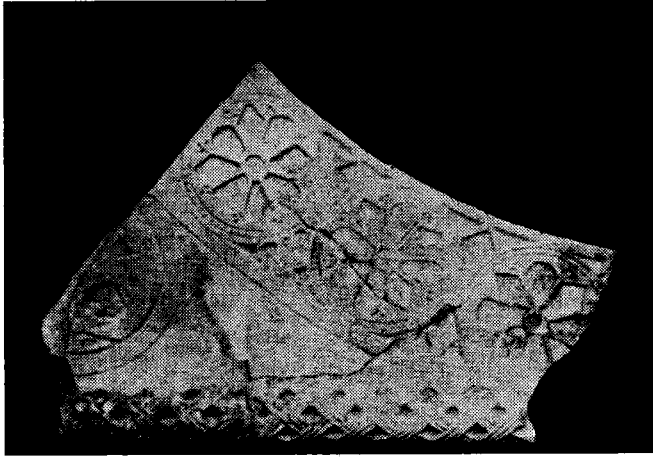
Res. 11 — Kilisenin altarı altında bulunan mermer küvet.

Res. 12 — Büyük kilisenin absidinin kazıdan önceki durumu.

Res. 13-14 — Narteks'de bulunan iki kemer parçası

Res. 14

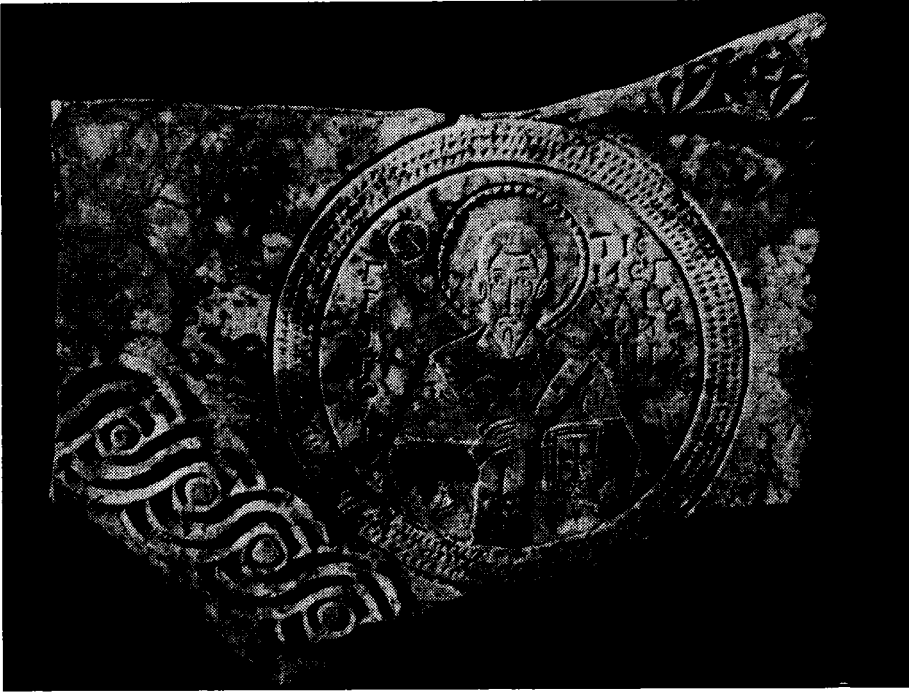
Res. 15 — Narteks kuzeyindeki mezarın inşasında kullanılmış kemer parçası.

Res. 16 — Narteks kuzeyindeki mezarın cepheden görünüşü.

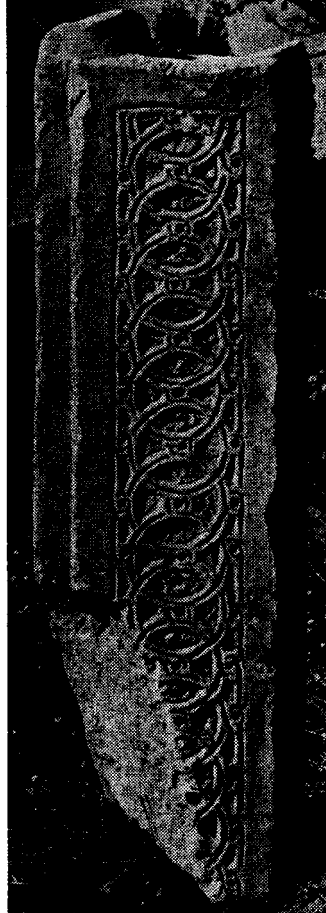
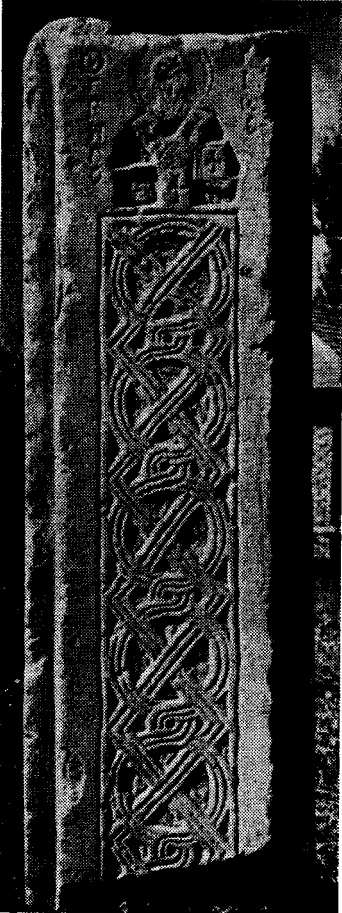
Res. 17 — Narteks kuzeyindeki mezarı örten mermer levhalar.

Res. 18 — Narteks güneyinde bulunan Aziz Gregorios tasvirini ihtiva eden kemer parçası.

Res. 19 — Aziz Gregorios tasvirinin detayı.

Res. 20a - 20b — Aziz Gregorios tasvirli bir payenin ön ve arka yüzleri.

Res. 21 — Birinci mezar kiliseciğinin absidi.

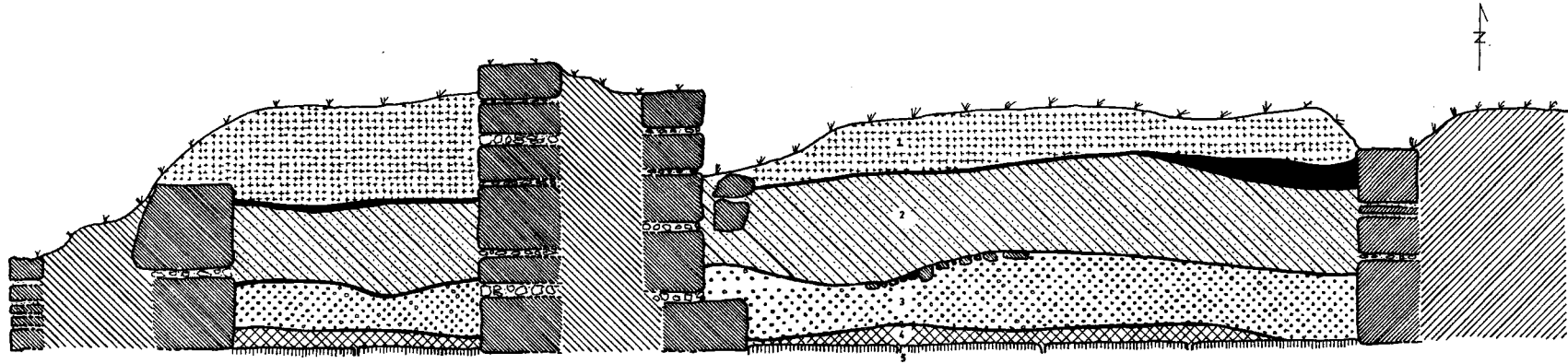

Res. 22 — Kilise kuzeyindeki yapıların genel görünüşü.

Res. 23 — Kilise kuzeyindeki depo kalıntısı.

KUZAY İKİ PAYE ARASI KESİTİ

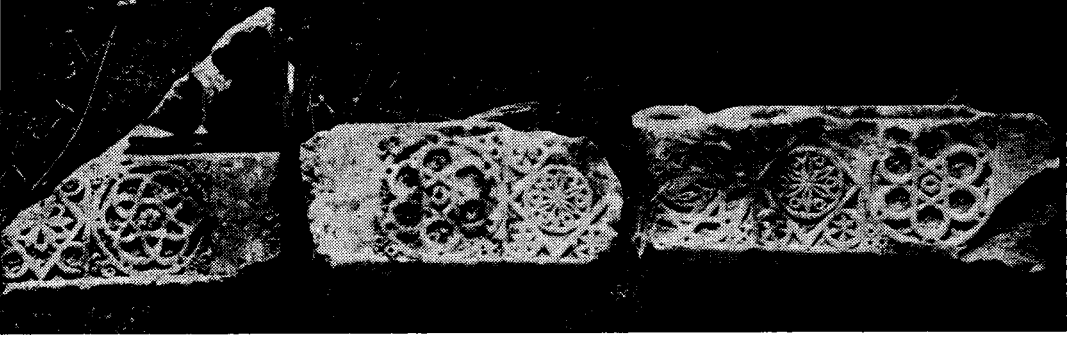

1. TUĞLA VE TAŞ PARÇALARI İHTİVA EDEN YIKINTI TABAKASI
2. TONUZ PARÇALARI İHTİVA EDEN YIKINTI TABAKASI
3. TUĞLA PARÇALARI OLMAYAN DÖKÜNTÜ TABAKASI
4. SU BASKININDAN MEYDANA GELEN ALİMİNYUM TABAKASI
5. MERHER DÖŞEME

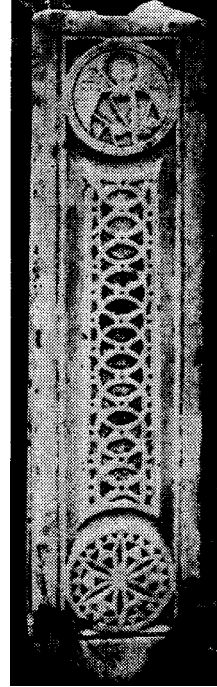
Res. 24 — Kilise kuzey nefinde biriken toprağın kesiti.

Res. 25 — Kilise içindeki toprağın kesiti.

Res. 26 — İkonostasis'in küştesinden parçalar.

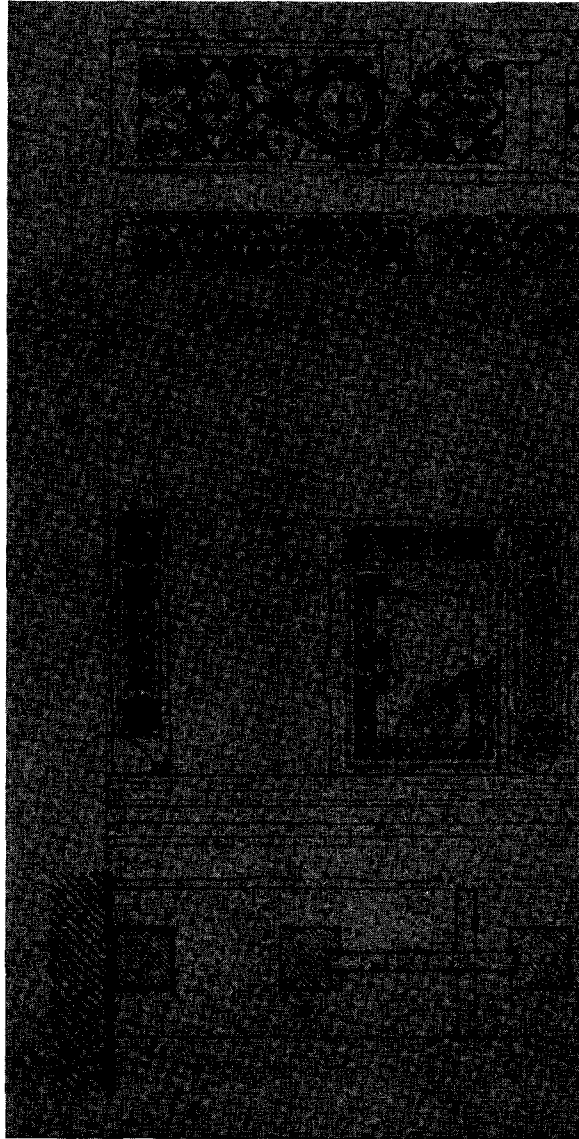

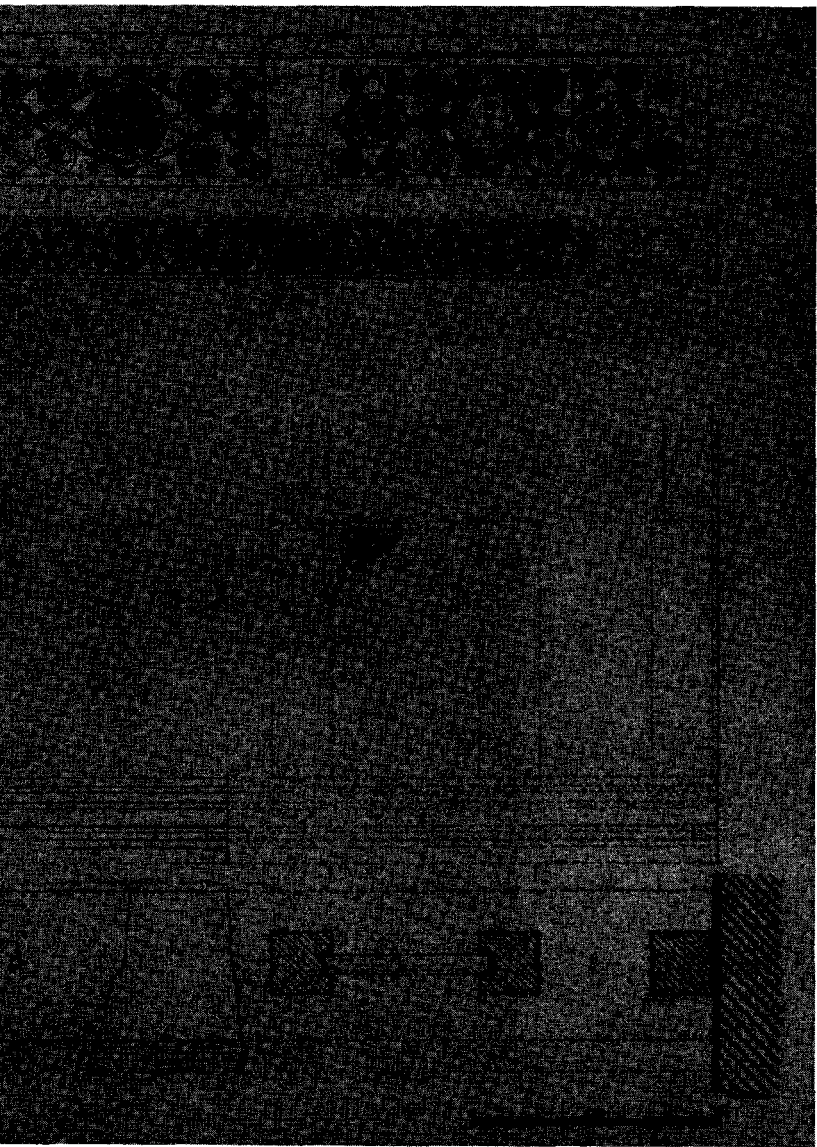
Res. 27 - 28 — İkonostasis'in korkuluk payelerinden ikisi.

Res. 29 – 30 — İkonostasis'in korkuluk levhalarından iki parça.

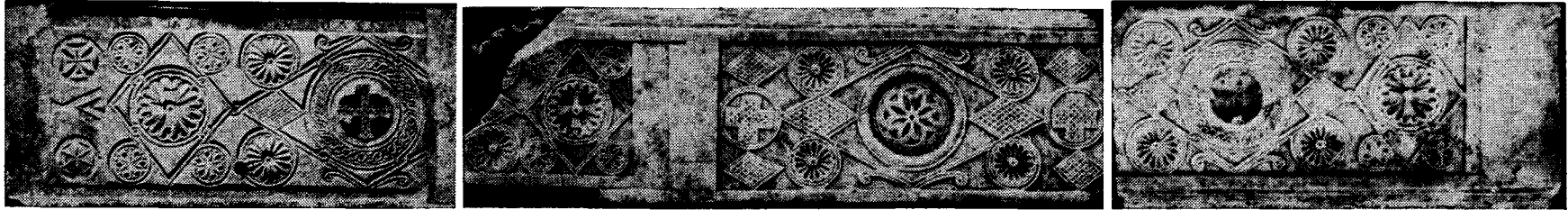
Res. 31 — İkonostasis'in
ele geçen parçalara göre
yapılmış restitüsyonu.
(Mimar Ü. İzmirligil)

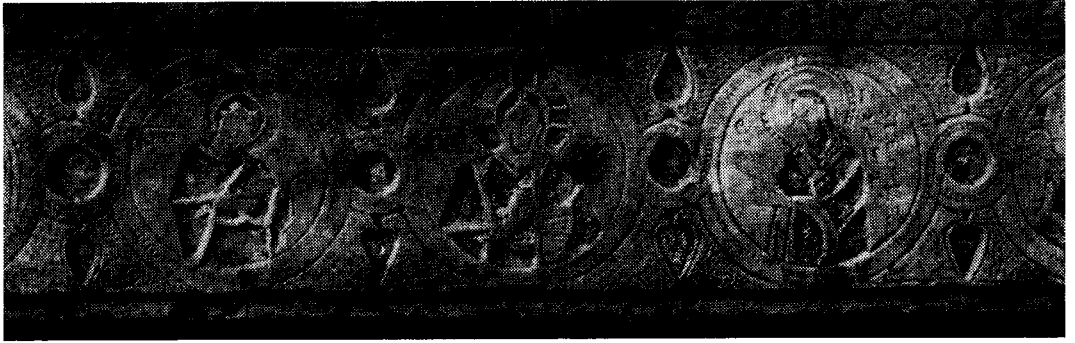
Res. 32 — İkonostasis arşitravının merkezdeki blogunun alttan ve önden görünüşü.

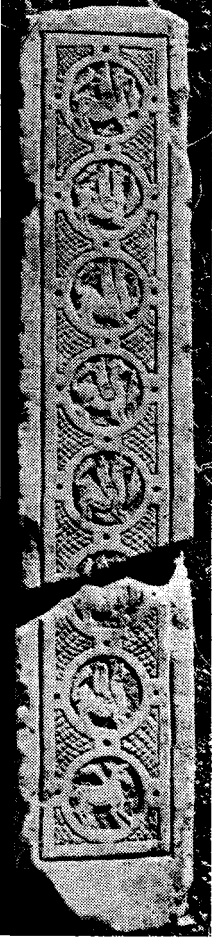
Res. 33 — A, B, C — İkonostasis arşitravının alttan görünüşü, (İkonostasis sofiti).

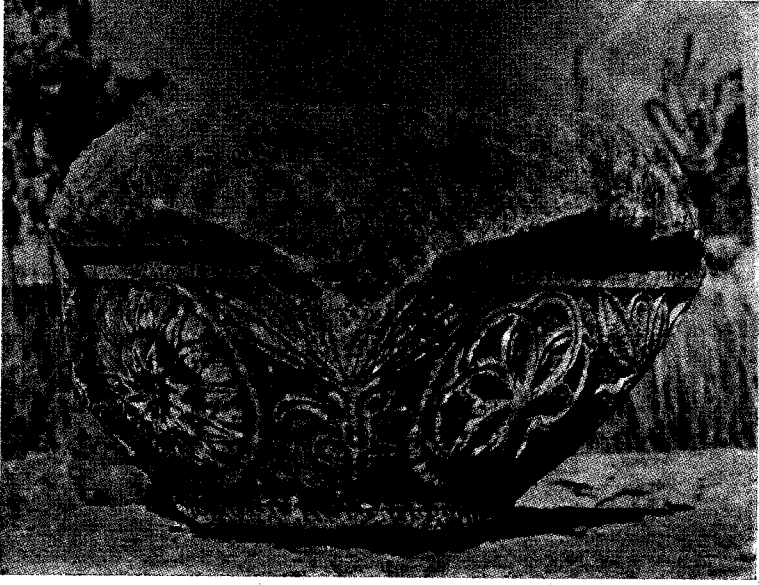
Res. 34 — İkonostasis arşitravının detayı.

Res. 35 - 36 — İkonostasis arşitravının ön yüzünün görünüşü.

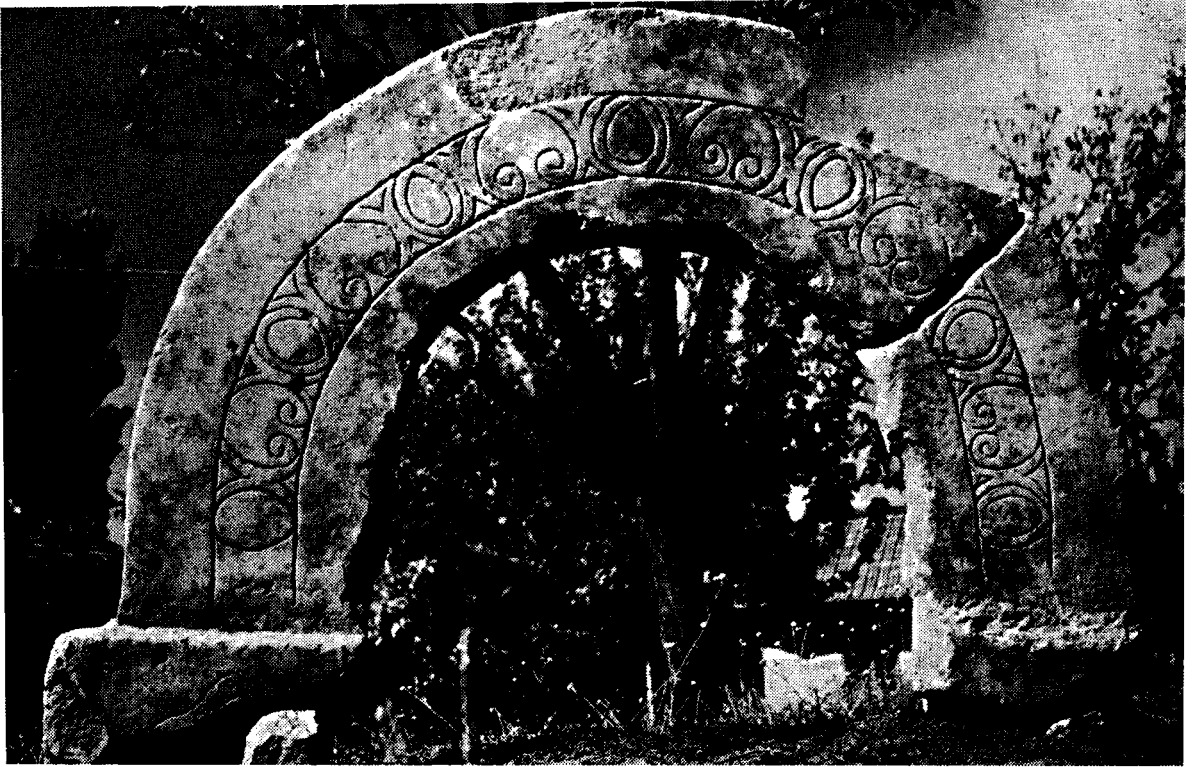
Res. 37 – 39 — Selçuklerde ele geçen üç tasvirli paye ve parçaları.

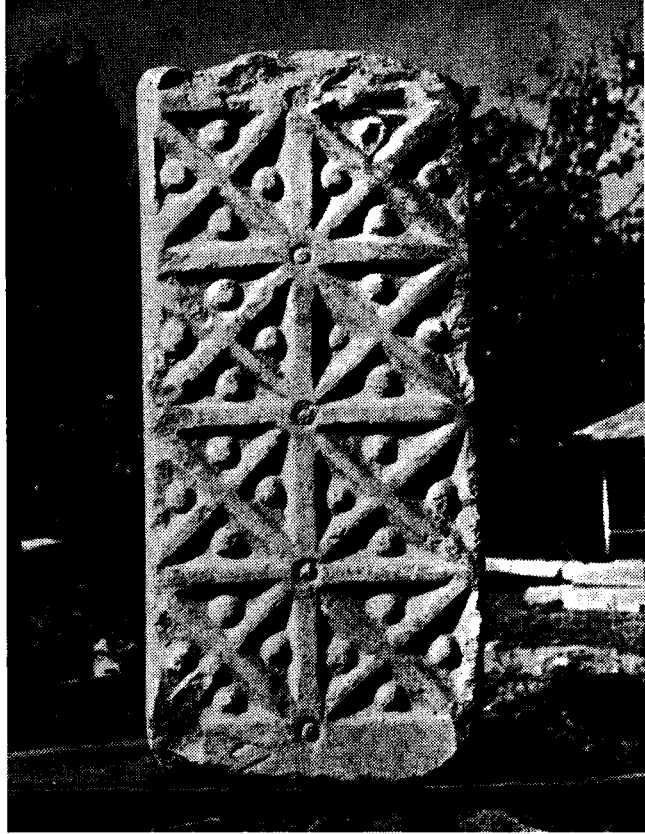
Res. 40 — Kilise yıkısında ele geçen sütun başlığı.

Res. 41 — Kilise yıkısında kullanılmış olarak ele geçen bir ikonostasis arşitravi parçası.

Res. 42a, 42b — Pencere veya kapı kemeri.

Res. 43 — Geometrik süslü paye parçası.

Res. 44 — Kabartmalı pedestal parçası.

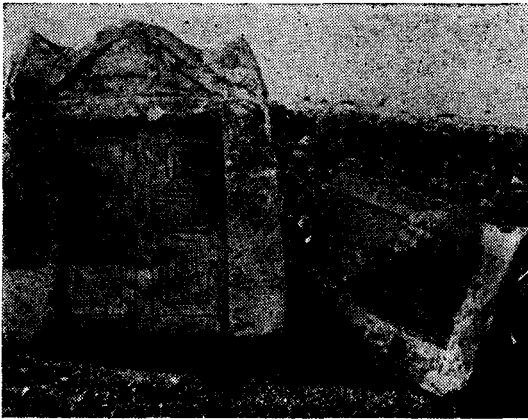
Res. 45a, 45b — Pedestal parçası. Ön ve arka yüzü. Köyde ele geçti.

Res. 46 — Payamalanında tahrip edilen bir Roma mezarı.

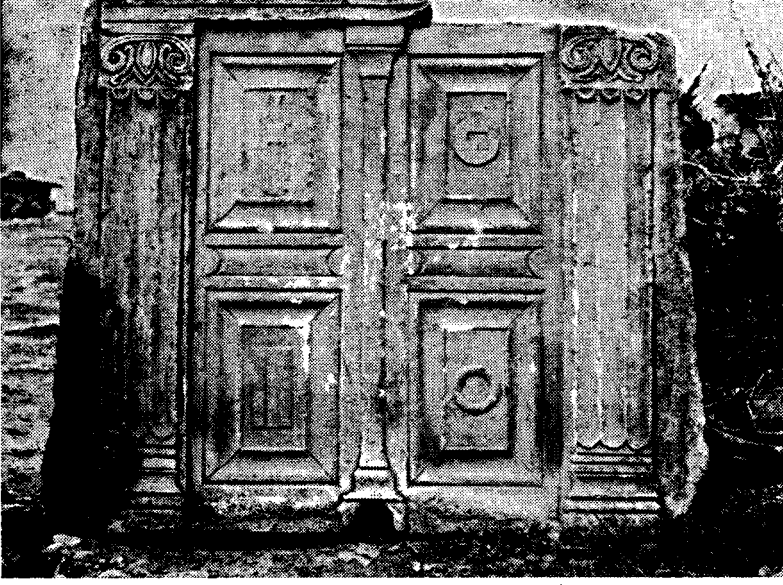
Res. 47 — Payamalanında tahrip edilen mezarlardan birine ait kabartma.

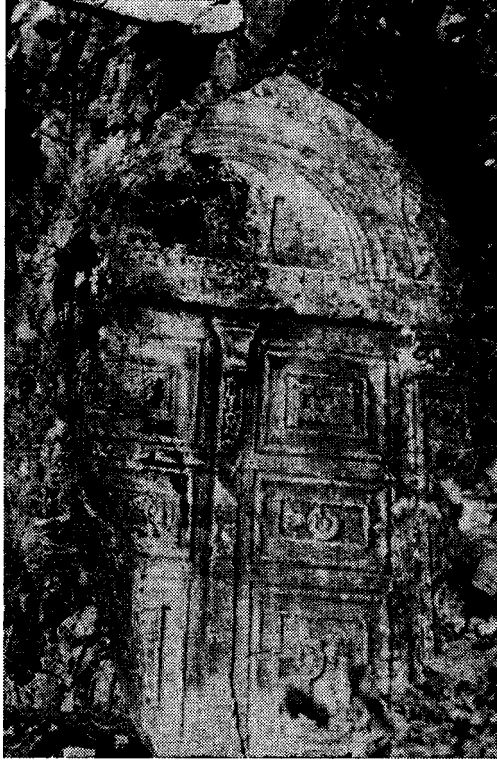
Res. 48 — Payamalanında bulunan Phrygia tipi bir mezar kabartması.

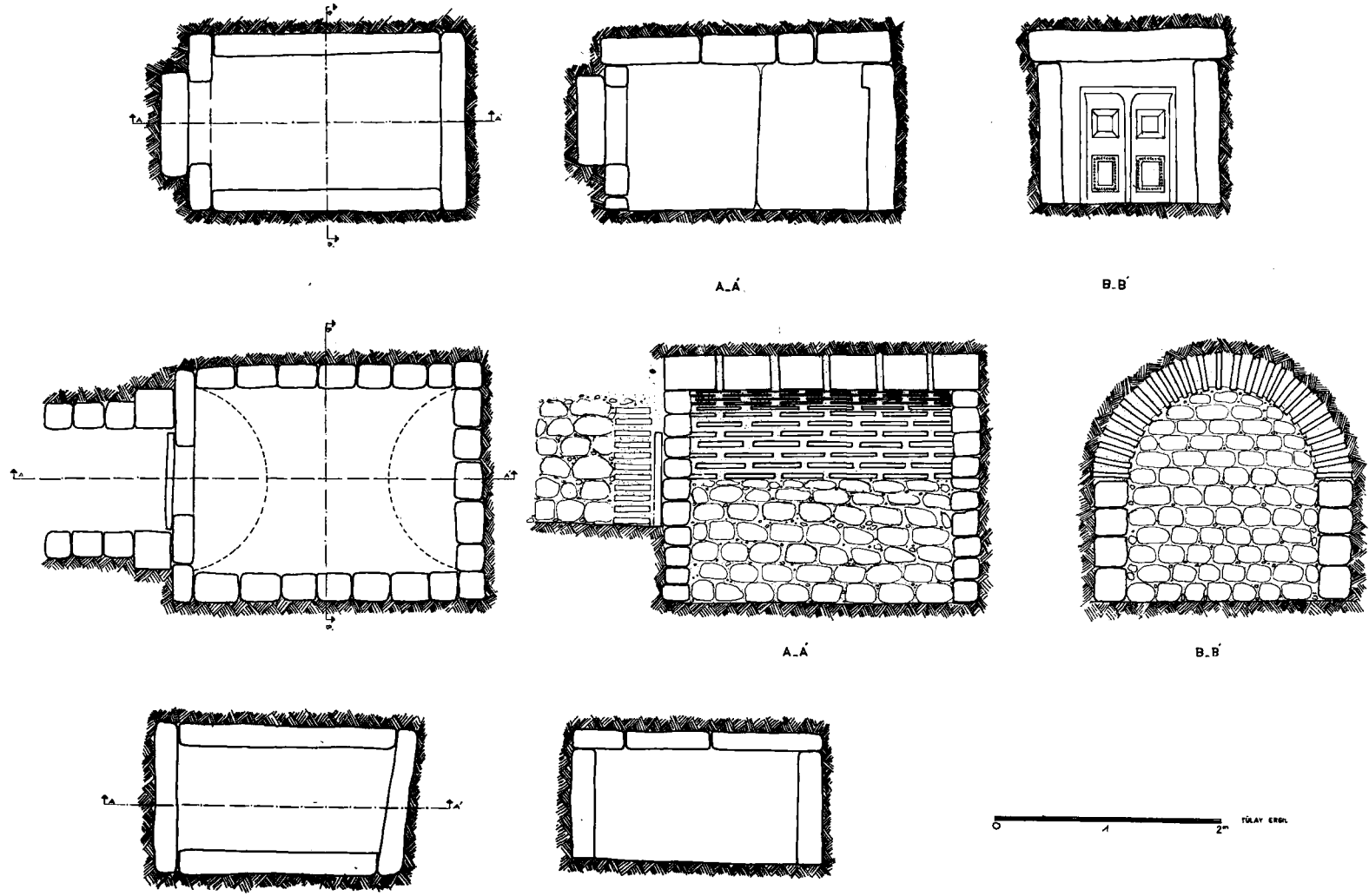
Res. 49 — Payamalanında mezar kabartmaları ile yapılmış bir çeşme.

Res. 50 — Payamalanında bulunan mezar steli.

Res. 51 — Payamalanı yakınındaki asarda meydana çıkarılmış bir mezar steli.

Res. 52 — Payamalanında antika kaçakçılarının tahrip ettikleri muhtelif tip mezarlar.

Res. 53 — Payamalanında bir mezarın iç yüzüne ait yarı tamamlanmış kapı sekli.

Res. 54 — Payamalanında tahrip edilen üzeri kemer örtülü bir yer altı mezar odası.

Res. 55 — Payamalanında bulunan bir lahit kabartması.

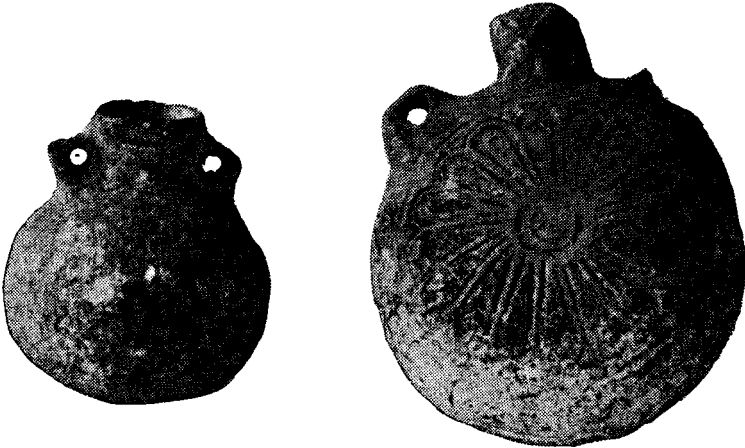
Res. 56 — Payamalanında bulunan payeli tipte bir lahit parçası.

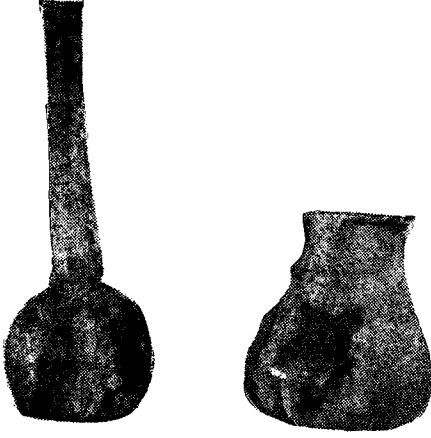
Res. 57 — Payamalanında bir ev duvarında kullanılmış kartal tasvirli blok.

Res. 58 — Payamalanında bulunmuş tavus tasvirli bir blok (Afyon Müzesi).

Res. 59 – 60 — Hacim köyünde tahrip edilen nekropolde bulunan bazı küçük eşya.

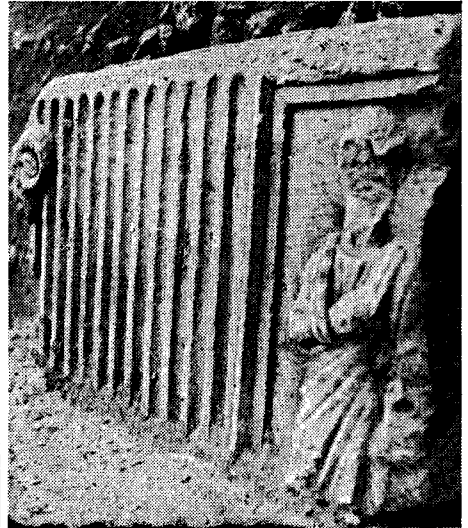
Res. 60

Res. 61 — Hacim köyünde bulunan Menophilos isimli birine ait mezarsteli.

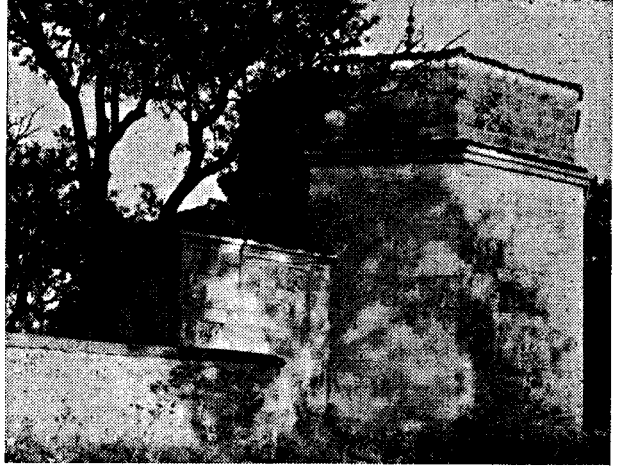
Res. 62 — Hacim köyünde bulunan bir adak steli.

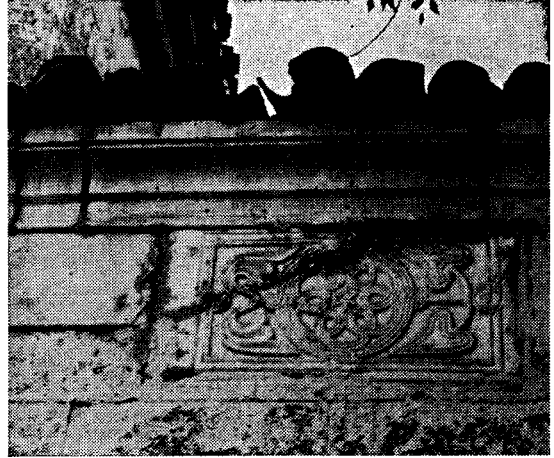
Res. 63 — Hacim köyünde bulunan bir lahit parçası.

Res. 64 — Hacim köyünde rastlanan Tatia isimli bir kıza ait M.S. 216 yılında yapılmış mezar steli steli.

Res. 65 - 66 — Hacim sultan türbesi ve üzerindeki bizans kabartması.

Res. 66

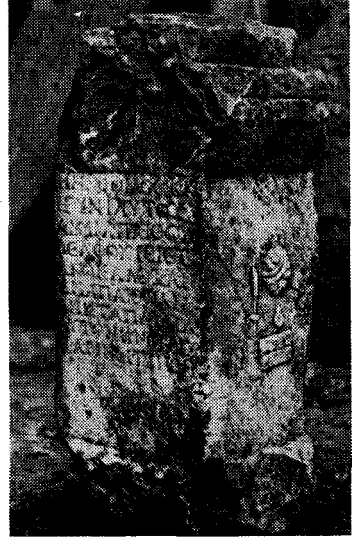
Res. 67 — Salmanlar köyünde tahrip edilen nekropol sahası.

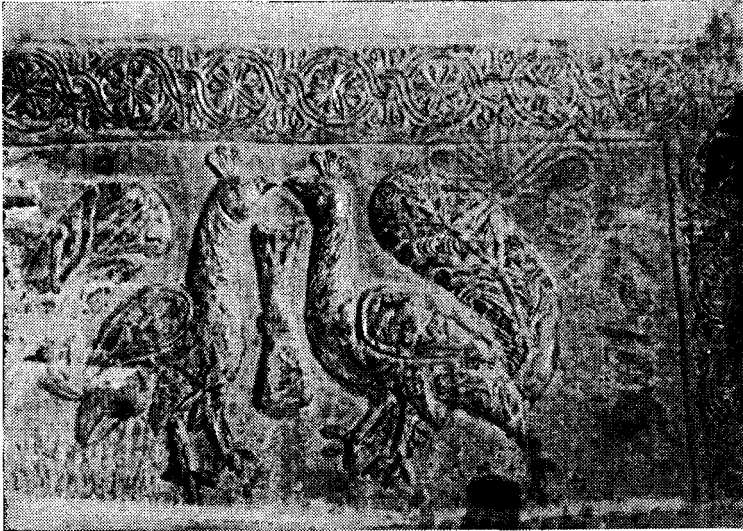
Res. 68 — Erice köyü Ballık mevkiinde tahrip edilen kiliseye ait sütun başlıkları.

Res. 69 — Erice köyde Ballikkayadan gelmiş bir ikonostasis arşitravı parçası.

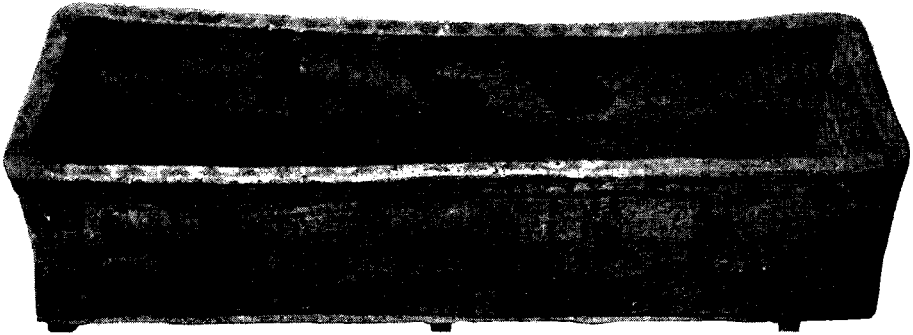
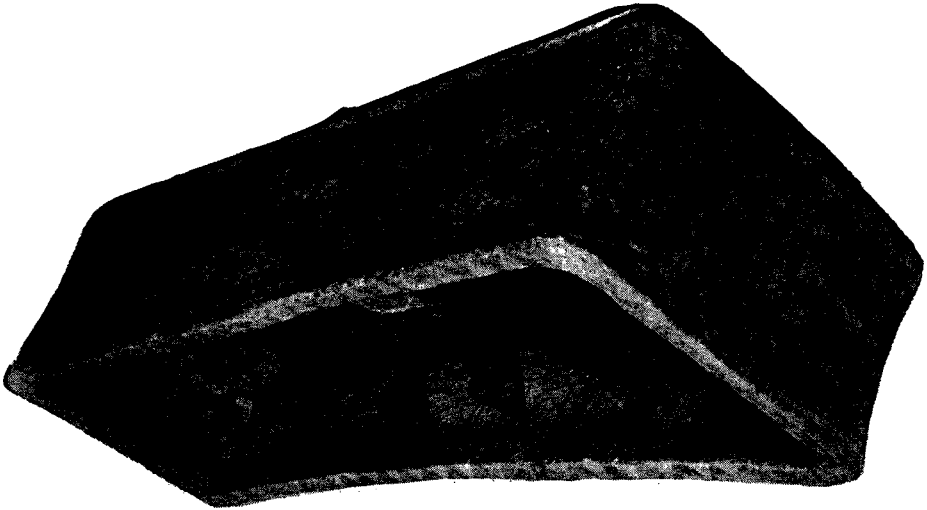
Res. 70 — Erice köyde bir mezar altarı.

Res. 71 — Çiftlikköy misafir odasındaki korkuluk levhası.

Res. 72 — Ağaçbeyli köyü Gâvur kuyusunda tahrip edilen eski mezarlık.

Res. 73 - 74 — Ağaçbeylide bulunan pişmiş toprak lahit (Ankara Arkeoloji Müzesi).

Res. 75 - 76 — a, b, c — Susuz köyünde bulunan ikonostasis arşitravı ve detayları.

Res. 76 a.

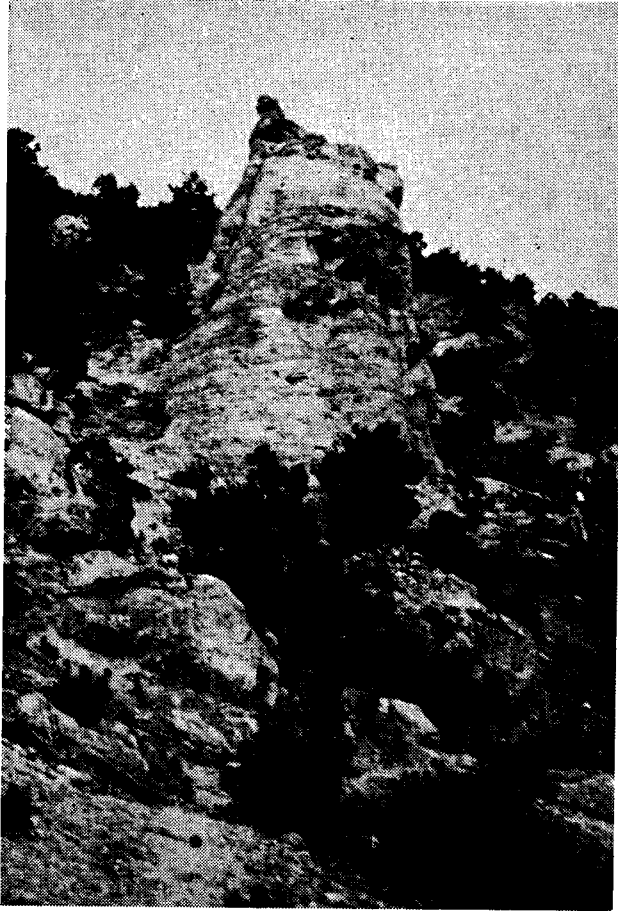
es. 76 b

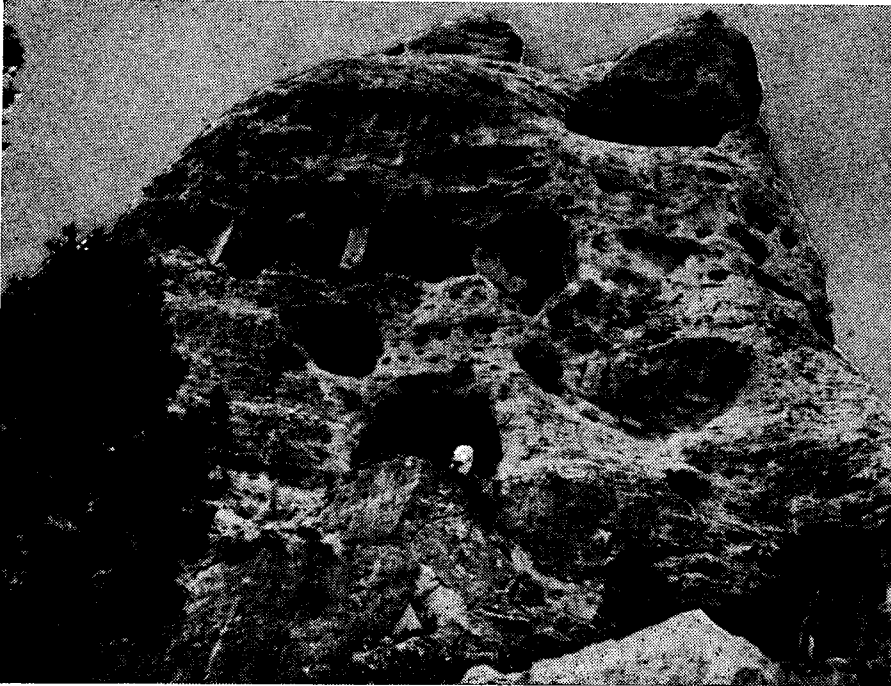
Res. 76 c.

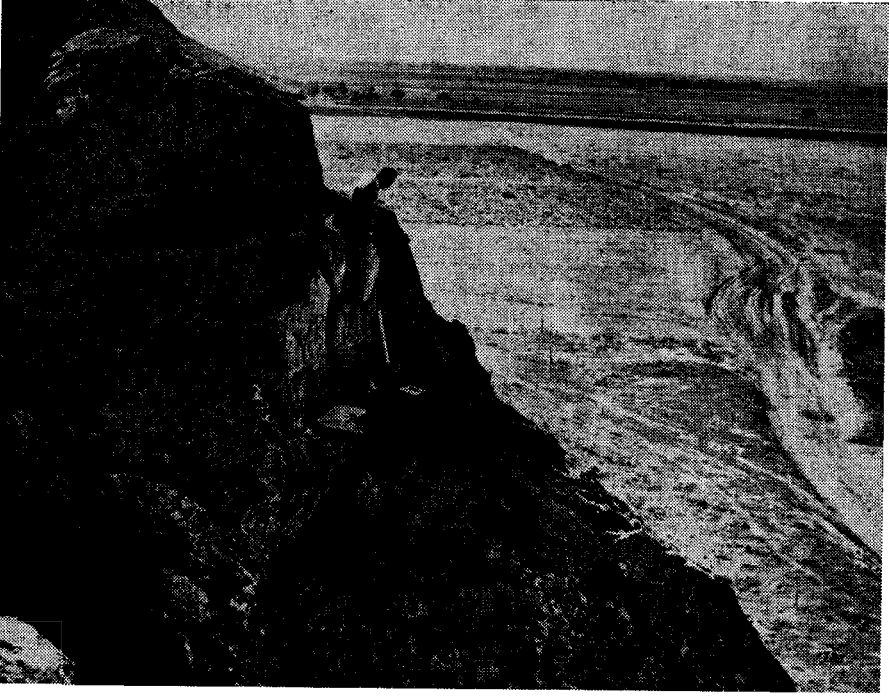
Res. 77 — Banazın Hasanköyünde bulunan Bizans lahti (Halen Uşak Müzesindedir).

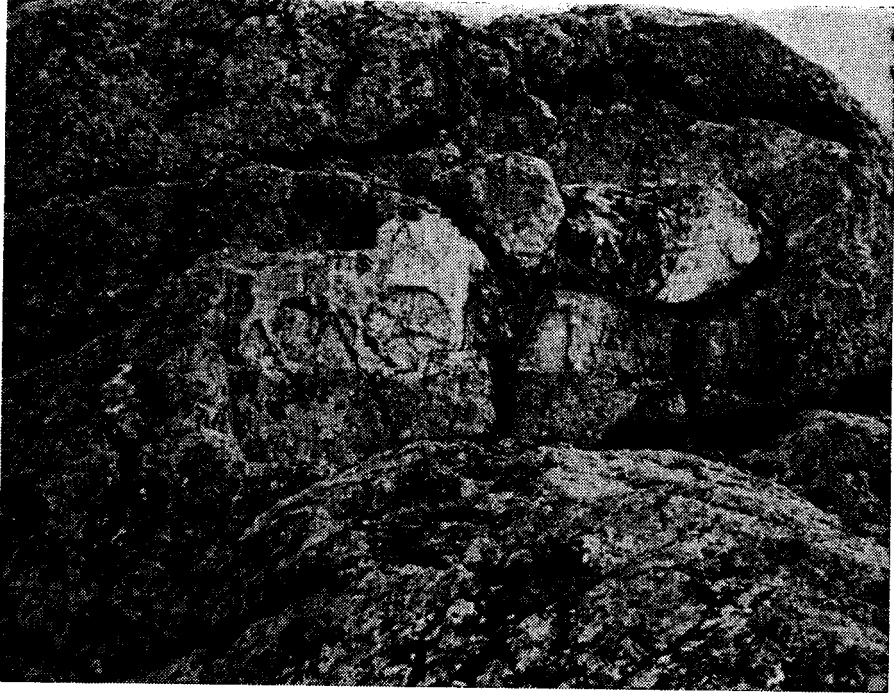
Res. 78

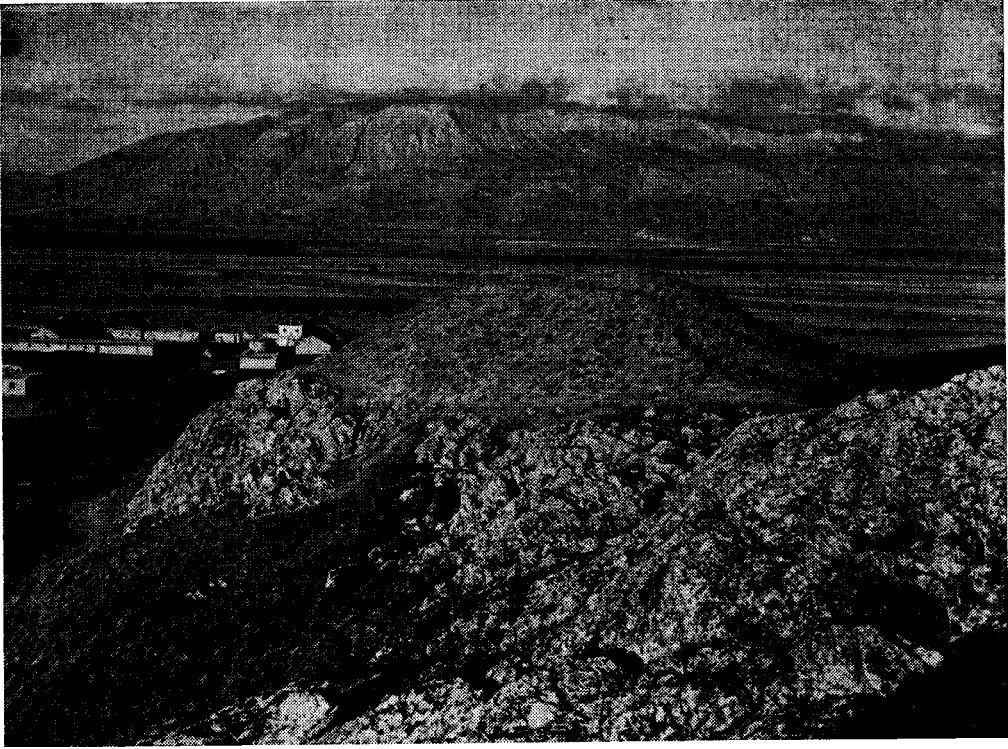
Res. 78 - 79 — Sivaslı, Yediahır-Delikkaya denilen kaya kilisesinin uzaktan ve yakından görünüşü.

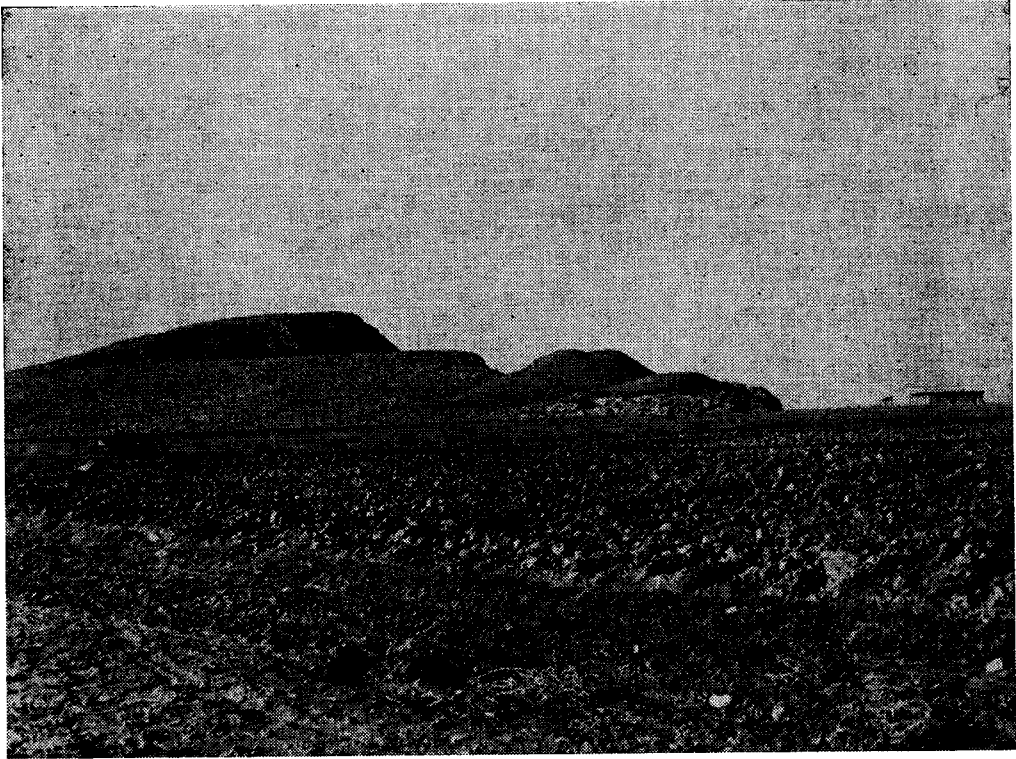
Res. 80 — Çeçetepe Pers kaya kabartmasının bulunduğu yerdeki teraslar.

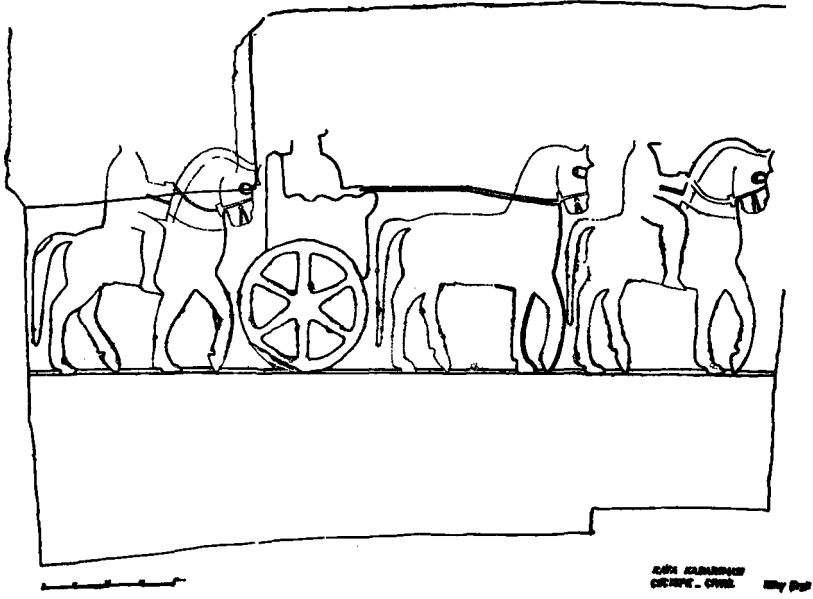
Res. 81 — Çeçetepe Pers kaya kabartması (1968 yazındaki durumu).

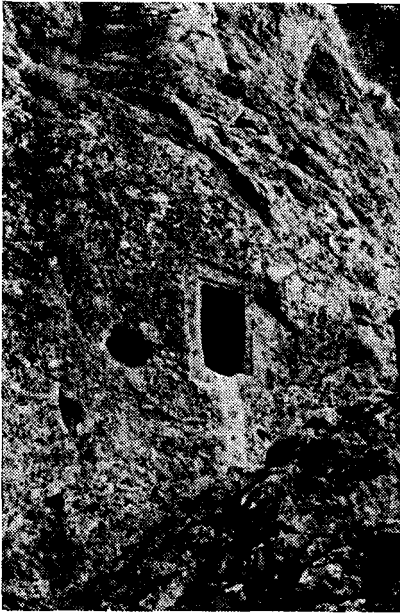
Res. 82 — Çeçtepe'deki büyük tümülüs ve Işıklı ovası.

Res. 83 — Çeçtepe-Çeçburundaki tümülüslerin doğu güneyden görünüşü.

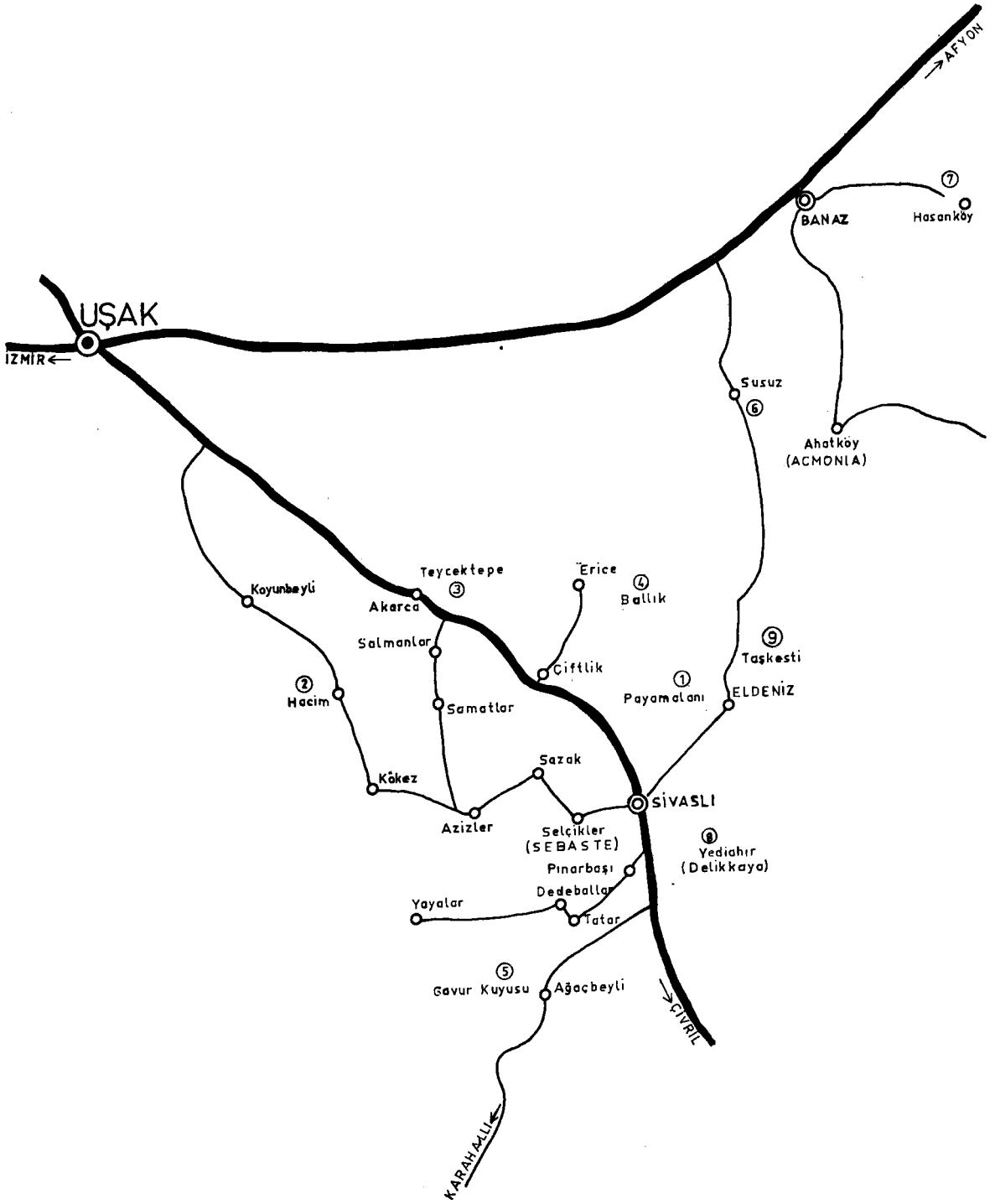
Res. 84 — Çeçtepe kaya kabartmasının deseni (Çizen: Tülay Egril 1968).

Res. 85 — Çeçtepe'deki Pencere kaya, Kayamezarı.

Res. 86 — Sebaste harabelerinden bulunan Zeus heykelciğı (İstanbul Arkeoloji Müzesi).

Res. 87 — Selçukler (Sebaste) çevresindeki buluntu ve tahrip alanlarını gösteren harita.